

საქართველოს

მთაბე

№ 8

20 დეკემბერი. კვირეული საზოგადოებრივი, სამ.ც. & სალიტ. ჟურნალი 1909 წ.

ჩვენ და ცხოვრება

მიმართულება სწავლის საქმეში.

თუ რამდენად ჩამოგჩით ჩვენ, ქართველები, დანამედროვე მოქალაქობრივ ცხოვრებას და რამდენად დავშორდით მის მოთხოვნილებას, ამას ცხადად ამტკიცებს ჩვენი საერთო მისწრაფების ხასიათი სწავლა-განათლების საქმეში და ახალგაზღვრების მიდრეკილება პრაქტიკულ ცხოვრებაში.

ჩვენი ჩამორჩენა იმაში არ გამოიხატება, რომ ვითომ დღეს ქართველობას შეგნებული არ ჰქონდეს საზოგადოებრივი სწავლა განათლების საქმიანობა და სარგებლობა, ან ვითომ მას აკლდეს მისწრაფება სწავლა-ცოდნისადმი. პირიქით, ეს შეგნება და მისწრაფება საკმაოდ დიდია, და ამ მხრით ჩვენ ზოგიერთ მეზობელ ხალხებს არ ჩამოუვარდებით. არა, ჩვენი ჩამორჩენისა და ცხოვრებისაგან გამორიყვის მაჩვენებელია ამ შემთხვევაში არა მისწრაფების ნაკლებობა ან გულგრილობა სწავლა განათლების მიმართ, არამედ ჩვენი განსაზღვრული მიმართულება ამ საქმეში და ის პრაქტიკული მოსაზრება ანუ, უფრო სიმართლით რომ ვთქვათ, მოუსაზრებლობა, რომელიც სარჩულად უდევს ჩვენს ზრუნვას ახალთაობის სწავლა-აღზრდასათვის.

ქართველობის დღევანდელ მიმართულებას სწავლა-განათლების საქმეში მხოლოდ მაშინ გავიგებთ და წარმოვიდგინებთ საესებით, თუ შევხედვით მასში მივიღებთ იმ „ქართულ თვისებებს“, რომელიც წინა წერილში მოვიხსენიეთ, და გავითვალისწინებთ იმ სოციალ პოლიტიკურ ვითარებას, რომელიც თან მოჰყვა საქართველოს ისტორიულ ცხოვრების ძირითად ცვლილებას მეცხრამეტე საუკუნეში.

როგორც ყველამ იცის, საქართველოში შემოსვლისათანავე რუსეთის მთავრობამ დააწესა ჩვენში რთული ადმინისტრაცია და გაამრავლა ჩინოვნიკობა. „ტრაქტატები“ და ხელშეკრულების „პირობები“ მხოლოდ ქალაქებზე დარჩა, ხოლო ნამდვილად საქართველო რუსეთის პროვინციად გა-

მოცხადდა და მთელი ქართველი ხალხი განურჩევლად წოდებისა, შორიდან გამოგზავნილ ჩინოვნიკების ქვეშევრდომად გადაიქცა. ვისაც წუკითხვას იმდროინდელი ოფიციალური „აქტები“, მხოლოდ იმას შეუძლიან საესებით წარმოიდგინოს, თუ რა იყვნენ ჩვენი ქვეყნის მშინდელი გამგენი. და ეს ადვილი გასაგებია: დღესაც, მეოცე საუკუნეში, ასე დიდძალია და გავლენის პატრონია ადმინისტრაციის უმცირესის უმცირესი მოხელე, და აბა რაღა უნდა ყოფილიყო ასი წლის წინად, როცა ხალხს არ ჰქონდა არც გამოცდილება, არც მომზადება და არც საშუალება თვითნებობის ასაღამავად. თუ წინად ბატონობა და ბრძანებლობა ხელთ ეპყრა თავად-აზნაურობას, მეცხრამეტე საუკუნეში ყველას მბრძანებელი შეიქმნა „მდივანბეგი“, ყოველი წვრილი და სხვილი მოხელე, რომელიც, უკონტროლოდ და უპასუხისმგებლოდ, თავის სურვილსა და ნებაზე „განაგებდა“ ქვეყანას.

ის როლი და მოვალეობა, რომელიც წინად ქართველ თავად-აზნაურობას ჰქონდა, ახლა სხვაზე გადავიდა და ჩვენი მოწინავე წოდება საქმისაგან სრულიად განთავისუფლებული დარჩა. რომ მას შემდეგშიაც მოწინავეობა და ფაქტიური უპირატესობა შეერჩინა, საჭირო იყო, ან სამეურნეო ასპარეზისთვის მაგრა ხელი ჩაეჭიდნა, ან და რუსის მთავრობის მოხელეობა ეკისრნა და ადმინისტრაციაში ალაგი დაეჭირა. პირველი საქმისთვის მას არ ჰქონდა შესაფერი პსიხიკა და ცხოვრებაშიაც არ იყო მაშინ შექმნილი ნიადაგი სააღმშენებლო მეურნეობის საწარმოებლად სამსხური კი, განსაკუთრებით სამხედრო სამსახური, უფრო ემარჯვებოდა თავის შესაფერადაც მიიჩნდა. ამიტომაც თავად-აზნაურობამ ეს მეორე გზა აირჩია და ჩინოვნიკის სამსახური იკისრა.

იმ დროში მთავრობას ადგილობრივი ელემენტი ძალიან ესაჭიროებოდა, რადგან კავკასია მისთვის სრულიად უცხო და უცნობი მხარე იყო და ამასთან კავკასიის სხვა და სხვა ნაწილები დასაპყრობი ჰქონდა. ამის გამო და აგრეთვე იმიტომაც, რომ ახლად შეერთებულ და ჯერ კიდევ დაუპყრო-

ბელ ქვეყანაში თავად-აზნაურობის გულის მოგება და თავის მომხრედ გადაქცევა მისთვის სასარგებლო იყო, მთავრობა დაუბრკოლებლად აძლევდა ქართველებს მოხელეების თანამდებობას და ნიშნავდა ჩინოვნიკებად. ამ მიზნით მთავრობამ პირველადვე სასწავლებელიც დააარსა ქართველ თავადების რუსულ წესზე გამოსაზრდელად და ჩინოვნიკობისთვის მოსამზადებლად. შემდეგში, პოლიტიკურ მოსაზრებითა და საჭიროებით, სასწავლებლის რიცხვი თან და თან გამრავლდა და მათთან ერთად გამრავლდა რიცხვი მოსწავლე და ნასწავლ თავადებისაც.

სანამ ჩვენში ბატონ-ყმობა მოშლილი არ იყო, სასწავლებლებსა და სახელმწიფო სამსახურში, ადგილობრივ ელემენტთან, მარტოოდენ თავად-აზნაურნი შედიოდნენ, რადგან არც ერთ სხვა წოდებას ქართველებში არ ჰქონდა ამისთვის არც მოხერხება და არც თავისუფლება მაგრამ ბატონ-ყმობის მოსპობისა და შრომის განთავისუფლების შემდეგ ეს მდგომარეობა შესამჩნევად შეიცვალა, და ჩვენ ვხედავთ, რომ, განსაკუთრებით მეოთხმოცე წლებიდან, როდესაც კოტაოდნად აღებმცემობისა და სოციალურ დიფერენციაციის ნიშანი დაეტყო ჩვენს ცხოვრებას, არა თავად-აზნაურული ელემენტიც თანდათან უფრო და უფრო მიიწევს სკოლებისა და სწავლა-განათლებისაკენ. და დღეს ეს მისწრაფება ისე ძლიერია, ისე მძლავრად აქვს იგი მოდებული მიეღოს ქართველ საზოგადოებას, რომ ჩვენისთანა პატარა და დარიბ ხალხს, თანაც ჩვენს მდგომარეობაში მყოფს, მეტი არც კი მოეთხოვება.

ამ შემთხვევაშიაც, როგორც ბევრ სხვა რამეში, თავად-აზნაურობის მაგალითი და შეხედულება მისხაძი გახდა ქართველობის სხვა ელემენტებისთვისაც. როგორც თავად-აზნაურობა რუსულ სასწავლებლებს ეტანებოდა და დღესაც ეტანება იმ მიზნით, რომ შემდეგ, დიპლომის საშუალებით, სახელმწიფო სამსახური მიიღოს, ისევე სხვა ელემენტებიც სწორედ უფრო იმგვარ სასწავლებლებს ელტვიან, რომლებშიაც სწავლება ჩინოვნიკების მოსამზადებლად არის მომართული. მართალია, რუსეთში საზოგადოდ ყველა სასწავლებლები სახელმწიფო მოხელეთა მომზადების საქმეს ემსახურებიან, მაგრამ განსაკუთრებით ასეთი მიზანი უფრო გიმნაზიისა და უნივერსიტეტის დამახასიათებელია. და, აი, სწორედ გიმნაზია და უნივერსიტეტი შეიქმნა სალოცველ ხატად და მისწრაფების უპირველეს საგნად ყოველ ქართველისათვის. გიმნაზია და განსაკუთრებით უნივერსიტეტი ისეთ საჭირო და აუცილებელ მოთხოვნილებად გადაიქცა ქართველის წარმოდგენაში, რომ დღეს საშუალო მდგომარეობის ქართველს სირცხვილადაც კი მიაჩნია, თუ თავის შვილებს, ან თვითონ ან სხვისი დახმარებით, სწავლა ვერ მიაღებინა უნივერსიტეტში. და, ჩვენის

აზრით, სწორედ ეს მოვლენა არის ქართველობის თვისებურ სულიერ განწყობილების გამომჟღავნებელი და ჩვენ მიერ ახლანდელ სამეურნეო ცხოვრების მოთხოვნილებათა შეუფერებლობის მაჩვენებელი.

აბა დააკვირდით: წარსულ საუკუნის უკანასკნელ მეოთხედში მაინც სრულიად ცხადი შეიქმნა, რომ სამეურნეო ასპარეზზე ძველის წესით საქმიანობა თანამედროვე აღებმცემობის ხანას აღარ შეფერებოდა. აუცილებელი იყო შესაფერის ცოდნითა და გამოცდილებით შევიარაღებულ იყავით, რათა ჩვენი სამეურნეო საქმიანობა გაგვებარაქიანებია და ცხოვრებაში რეალური ნიადაგი დაგვეჭიროს. ამ შემთხვევაში შესაფერი ცოდნა და სწავლა-განათლება შეიქმნებოდა ნამდვილი იარაღი როგორც საერთოდ ხალხის ეკონომიურ ყოფა-ცხოვრების გასაუმჯობესებლად, ისე თითოეულ „ნასწავლ“ ქართველისათვის დაბალ სოციალურ საფეხურიდან უფრო მაღალში გადასასვლელად, ვინაიდან ახლანდელ დროში სოციალური დაწინაურება გვარიშვილობასთან კი აღარ არის დაკავშირებული, — ქონებრივს შეძლებასა და ეკონომიურს წარმატებაზე დამყარებული.

მაგრამ, საუბედუროდ, ამისათვის ჩვენ არ დავგვირჩია არც შეგნება და არც საჭირო სულიერი მიღრეკილება. სასოფლო მეურნეობის შესწავლა, ტექნიკური ცოდნა, საკომერციო განათლება და საზოგადოდ პრაქტიკული სწავლა მხოლოდ იმისთვის არის გამოსაყენებელი, ვისაც დამოუკიდებელ სამეურნეო საქმიანობისადმი შინაგანი მისწრაფება და ხალისი აქვს, ვისაც საკუთარის თაოსნობისა, ენერჯისა და ხასიათის სიმტკიცის იმედი მოეპოვება. ჩვენ კი სწორედ ეს გვაკლდა და გვაკლია დღესაც. ამიტომაც ქართველობა მარტოოდენ იმ გვარ სასწავლებლებს მიაწყდა, სადაც ჩინოვნიკობის უფლების მოპოვება შეიძლებოდა.

ყოველ ადამიანს აქვს სურვილი და მეტნაკლებობით მისწრაფებაც, თავის შედარებით მდარე მდგომარეობიდან გამოვიდეს და, თუ შესაძლებელია, უფრო მაღალსა და უპირატეს საზოგადოებრივ კლასში ჩაერიცხოს. რადგან ქართველობის არც ერთი წრე თავისში ხალისსა და ძალ-დონეს არ გრძნობდა, ეს სურვილი დამოუკიდებელ სამეურნეო საქმიანობის საშუალებით განეხორციელებია, ამიტომ მან ის გზა აირჩია, რომელიც უფრო ადვილად და ხელმისაწვდომად ეჩვენებოდა: კლასიკურ განათლების საშუალებით სამსახურის მოპოვება.

ქართველისთვის, რომელიც, — როგორადაც ვაჭრობასა და საერთოდ საღებმცემო საქმეებს თავიდანვე ჩამოშორებული ადამიანი, — ფულის მხრით ვოველთვის ხელ-მოკლედ იყო, ჩინოვნიკობა და საზოგადოდ სამსახური სახარბიელო საგნად გადაიქცა. ჯერ ერთი, როგორც ნივთიერ საღსრის

მომცემი ცხოვრებაში, და მეორეც, როგორც სა-
შუალება სოციალურ კიბის უმაღლეს საფეხურზე
ასახვლელად. რახან თავისთავად გვარიშვილობას
რეალური ღირებულება დაეკარგა და მხოლოდ ჩი-
ნი და ჩინოვნიკური ხარისხი გახდა საშუალება სა-
ზოგადოებაში პატივისა და გავლენის მოსაპოვებ-
ლად, ქართველობის არა თავად-აზნაურულ ელემ-
ენტებსაც „გზა გავხსნათ“ და, კლასიკურ განათ-
ლების სახით, შეძლება მიეცათ „დაბალ წოდები-
დან“ „მაღალს წრეში“ გადასახვლელად. ქართველ
გლეხს, ვაჭარს, ხელოსანს, მრეწველს მღვდელს
დღესაც სასახლოდ მიაჩნია, რომ მისი შვილი სად-
მე სახელმწიფო დაწესებულებაში მსახურობს და
მოხელის უფლებით აღჭურვილი არის. სასწავლებ-
ლის დიპლომი, ჩინი და სამსახური მას ათანასწო-
რებს სამსახურისავე დიდ გვარიშვილის კაცთანაც,
ხოლო არა სამსახურის ხალხის წინაშე მისი უპი-
რატესობა ხომ ყველასთვის ცხადია და საგრძნობე-
ლიც. დღესაც უბრალო სოფლის მწერალს ხელში
უჭირავს მთელი სოფლის საზოგადოება და აბა რა
გასაკვირია, რომ ასეთ გარემოებაში ხალხის შემე-
ცნება დიდად აფასებდეს ცოტა უფრო მოზრდილ
თანამდებობის მოხელის სამსახურსა და საქმიან-
ობას.

შეგვიძლია ვთქვათ, რომ გიმნაზიისა და უნი-
ვერსიტეტის დანიშნულება სავსებით შეეფერება
ქართველის სულიერ ბუნებასა და მოთხოვნილებას.
ხსენებულ სასწავლებლებში ახალგაზღვრებას იმგვარ
ხელობისთვის ამზადებენ, რომელსაც ბევრის მხრით
„აზნაურული“ ხა.იათი და ელფერი აქვს, ე. ი.
სწორედ ის თვისება, რომელიც ყველა ქართველის
არსებაში, ცხადად თუ ფარულად, ბუდობს და ჯერ-
რაც არ აღმოფხვრილა. არა? როგორ არა:—ჯერ
ერთი, კლასიკურ განათლების მიმღები ინტელი-
გენტი არსებითად შორდება პრაქტიკულ სამეურ-
ნეო საქმიანობას; ქართველობასაც სწორედ ეს სა-
ქმიანობა მიაჩნია დაბალ ღირსებისად და „ნას-
წავლ“ კაცისთვის შეუფერებლად. მერე: სასწავ-
ლებლის დიპლომი იძლევა—ან, ყოველ შემთხვე-
ვაში, იძლეოდა—სახელმწიფო სამსახურს; ქართვე-
ლობასაც დღემდის სწორედ ეს სამსახური მიაჩნდა
სახარბიელოდ: თავად-აზნაურობას—როგორც თა-
ვისთვის „შესაფერი“ საქმიანობა, ხოლო სხვა ელემ-
ენტებს—როგორც საშუალება საზოგადოებაში
„ზევით“ ასაწევად ანუ—ახლობელი ცნება რომ
ვასხენოთ—„გასააზნაურებლად“. და აბა როგორ
არ მოიკიდებდა ნიადაგს ჩვენში კლასიკურ განა-
თლებისადმი სიყვარული, როცა კლასიკური სას-
წავლებლები სწორედ იმ გვარ ხელობის ხალხს ამ-
ზადებენ, რომელიც სრულს კმაყოფილებას იძლევეს
ქართველობის სულიერ მისწრაფებას. თავადისა ან
აზნაურის შვილი, რომელსაც სასწავლებელი გაუ-
თავებია და რაიმე თანამდებობა უშოვნია, მარტო-

ოდენ ისტორიულ დოკუმენტის პატრონი კი აღარ
არის, არამედ სოციალურ ღირებულობის ოფიცია-
ლური მოწმობაც აქვს მოპოვებული. გლეხისა ან
მეწვრილმანის შვილიც, რომელსაც დიპლომი და მო-
ხელის ადგილი მიუღია, აღარ ეკუთვნის არც გლე-
ხისა და არც მეწვრილმანის წოდებას, არამედ იმ
„მაღალ“ წრის ხალხს, რომელიც საზოგადოების
მმართველად და სამშობლოს ამშენებლად არის
მიჩნეული. და გარეგნულად ეს ისეთი გარემოებაა,
რომ ქართველ მშობელთა თავმოყვარეობას ათ-
რობს და აკმაყოფილებს თუნდა მისმა შვილმა სამ-
სახურიც ვერ იშოვნოს, თავისუფალ პრაქტიკაშიაც
ფეხი ვერ მოიკიდოს, ქართველი მშობელი მაინც
კმაყოფილია მისი უნიადაგო სწავლა-განათლებით,
რადგან მისი თავმოყვარეობა სრულიად უმნიშვნე-
ლო წვრილმან ამბებშიაც პოულობს თავისთვის
საკმაო საკვებს. მისი შვილი ან წევრად ჩაეწერება
ჩვენს რომელსამე გაძვალტყავებულ „საზოგადოე-
ბაში“, რამდენსამე სიტყვას დაროშავს სადმე სა-
ზოგადო კრებაზე, ერთ-ერთ პარტიაში ჩაეწერება
და „ლოზუნგებით ლაპარაკს“ ისწავლის, ერთ სა-
ცოდავ „სტატიას“ გამოაცხობს რომელსამე გაზეთში,
ან თვითონ დაიწყებს გაზეთის გამოცემას,—ერთის
სიტყვით „ნასწავლი კაცი“, განსაკუთრებით ჩვენი-
სთანა პატარა და უძლურ ხალხში, „თავის გამო-
ჩენას“ ასე თუ ისე ყოველთვის მოახერხებს და,
მაშასადამე, მშობელ-ნათესავებს სულიერად გაახა-
რებს და ყოველ შემთხვევაში მეზობლების შესა-
ნატრად მაინც გახდის,

ამგვარად უნდა აიხსნას ჩვენი საერთო გატა-
ცება კლასიკურ სასწავლებლებითა და განათლე-
ბით, რამდენადაც ამ გატაცებაში საზოგადოდ რაი-
მე აზრი და შეგნება გამოიხატება. მაგრამ კერძო
შემთხვევებში ხსენებულ გატაცებას ხშირად და
ძალიან ხშირად სრულებით არ ჰქონდა საფუძვლად
ის გარკვეული მიზანი და მოსაზრება, რომელიც მას-
ში ჩვენმა ანალიზმა აღმოაჩინა. და არ ჰქონდა
იმიტომ, რომ იგი მისწრაფება არა იშვიათად იყო
და არის შედეგი უფრო წახედულობის და წაბა-
ძულობისა, ვიდრე საქმის გარკვევით აწონ-დაწონ-
ვისა და მერმისის გათვალისწინებისა. არა ერთსა
და ორს ქართველ მშობელს მიუბარებია თავისი
შვილი გიმნაზიაში, არა ერთი და ორი, არამედ
ათი და ათასი, დღესაც მუხლს იყრის იმავე სას-
წავლებლის წინაშე მხოლოდ იმიტომ, რომ „ყვე-
ლა ასე სჩადის“, რომ სხვებიც—უცნობი და ნაც-
ნობი, ნათესავი და მეზობელი—იქ მიდიან და იქ
მიღებულ სწავლას სთვლიან საჭიროდ და გამოსა-
ყენებლად. როგორც ცხვრები, ჩვენც ერთმანეთს
მივდევთ კუდი-კუდზე გადაბმულნი და, რაღაც
პსიხიურ გადამდებლობით, უნებურად ვითვისებთ
შემთხვევით წინ მიმავალთა ნაბიჯსა და სიარუ-
ლის მაგალითს. და ამის გამო სრულიად შეუგნებ-

ლად მივყვებით საერთო მიმდინარეობას და ერთ-ხელაც თავს არ ვეკითხებით, თუ საი მივდივართ ან სად უნდა მიგვიყვანოს ამგვარმა სიარულმა.

შემდეგ წერილში ჩვენ საკითხის ამ მხარეს შევხებით და ვეცდებით გავარკვიოთ და ავწონდავწონოთ, თუ რას იძლევა სასწავლებელი და რამდენად არის ეს ახლანდელ ცხოვრებაში გამო-საყენებელი.

ფ. გოგიჩაიშვილი.

სონეტი.

—***—

ვართოდი,
ვკენესოდი,
ვიმღულრებოდი,

ხან იას ვკრეფდი —დაეთამაშობდი,
ხან ტყე-ღრე ვრბოდი, ცას შევსჩიოდი,—
მსურდა მეპოვნე და მეც... გეძებდი!..

გიხილე... წალკოტს იდექი მარტო,
თავს დაგფრინავდა ცის ანგელოსი,
ხელთ გეპყრა ნაზი ყვავილისა რტო,
ბუჩქით მოწყვეტილ ტურფა მდებოდა.

ქელი მოეხარე თაყვანის ნიშნად,
წამს აღიარე ჩემს სალოცველად
და ავირჩიე ცხოვრების მიზნად,
ჩემად მტანჯველად,
მფარველად,
მცველად!...

ი. გრიშაშვილი.

გიკვირთ?

(ვუძღვნი ბ. ალარაღიელს).

ქართველები ისეთი ხალხი ვართ რომ ბევრს შემთხვევაში, თავის გრძნობას, თავის თვალებს და ყურებს როდი ვენდობით; უსათუოდ სხვამ უნდა გვიკარნახოს ის, რაც ყურით გვესმის; სხვამ უნდა მიგვითითოს იმაზე, რასაც ჩვენი თვალითა ვხედავთ, მხოლოდ მაშინ დავიჯერებთ, მაშინ ვიძახით: ბიკოს, ეს ხომ მართალი ყოფილა და არ ვიცოდითო! გვიკვირს და ვოცდებით იმის გამო, რომ ცეცხლი მწვავე ყოფილა, ყინული ცივი და მგელს ცხვრის ჭამა სცოდნია. ამისთანა უბრალო ქეშმარიტებასაც-კი სხვისაგანა ვსწავლობთ: ტყუილია?

არ არის ასე? რომ ჩემი ნათქვამი მართალია და არა ქორი, მოგაგონებთ ბ. სალათელიანის ნალაპარაკებს პეტერბურგში, ერთ რუსის ოჯახში და იმის გამო ჩვენს მწერლობაში აღძრულს მითქმამოთქმას და აყალბაყალბას: უყურეთ ჩვენ ძმა-მეზობლებს გულში რა სდებიან და ჩვენ კი არ ვიცოდითო. გიკვირთ? რად გიკვირთ?.. ნუ თუ ეს ჩვენ არ უნდა ვიცოდეთ და თუ ვიცით ამ ცოდნას რადა ვმალავთ? რად ვხუჭავთ განგებ თვალებს და რად არ გვინდა სინამდვილედავინახოთ? დიო, არ გვინდა დავინახოთ, რადგან სინამდვილეს დანახვა თვალებს გვატკენს, უსიამოვნო გრძნობებს აღგვიძრავს, მოითხოვს ჩვენგან შრომას, ხელების განძრევას... არ გვინდა, ჰო, ავადმყოფი დედის ნახვა, რადგან ეს ნახვა საზრუნავ საგანს გაგიჩინებს: უნდა მოუვაროთ ავადმყოფს, უნდა ექიმი მოვიწვიოთ, ხარჯი გავწიოთ, ვიდრე კარგად არ შეიქნება, გვერდს უნდა ვყავდეთ და სხვ. და სხვ.?! ვერაფერი დედა-შვილობაა!..

რა საჭიროა ამგვარი ცნობების მომცემი კორესპონდენტები, რომელნიც ვითომ ერთგულობას გვიწვივენ, ჩვენის მხრით მადლობის გრძნობას იწვევენ და გულში რა აქვთ, ალაჰმა უწყის, როცა ჩინც კარგად ვხედავთ ყველაფერს, მაგრამ არ გვიწინდა დავინახოთ, განგებ თვალგებსა ვხუჭავთ და ვმსგავსებით იმ სირაქლემას, რომელსაც მონადირე ეპარება, ის კი ნაცვლად იმისა, გაიქცეს, გაირიდოს, ქვიშაში თავსა ჰყოფს, ჰმალავს, არ დავინახო ჩემი მკვლელიო.

ასი წელიწადია ჩვენ ვიყვლიფებრთ ჩარჩებისაგან, როგორც ბ. სალათელიანი აღიარებს, ვილანძღებით, ვხდებოთ დაცივნის საგნად და არ ვიცით რა ამბავია ჩვენს თავს. საიდან მომდინარეობს ჩვენზე ეს ვაება?.. ამისთვის რად გვინდა ჩვენ უცხო მოენე. რომელიც ვითომ სიკეთეს გიშვრებათ—აი თქვენზე ამას ამბობენო და გული-გულში თავდაც დაგვცინის, ცდილობს რაღაც აბლაბუდა გააბას, წყალი აამღვრიოს, და თევზები დაიჭიროს. მე, ჩუმიად, მრცხვენთან უცხოელის მიერ ჩემს თავზე ამისთანა ამაგის გაწვევისა... ჩვენ უკეთესი დოკუმენტი გვაქვს ჩვენი საუკეთესო მამულიშვილისა (ქვათა-ღაღადი), საიდანაც ვისაც თვალნი არა აქვს ხედავდ მაინც დაინახავენ ცხადად საგანს, და თუნდ ყრუ იყვნენ მაინც შერსმენენ ყველაფერს.

მაშასადამე, აქ ცოდნაზე, თუ ვინ რა აზრისა არის ჩვენზე, — ქართველებზე, ვინ რას გვიპირობს, რა ხაფანგს გვიგებენ, ლაპარაკი მეტია. ეს არამც თუ ნასწავლია, უსწავლია ჩვენმა ტეტიაშამაც კარგად იცის, მაგრამ ის ხმას არ იღებს, არ იღებს იმიტომ, რომ არ იცის ამ ქსელს როგორ დააღწიოს თავი; იმ ბარდიდან როგორ გამოძვრეს, რაშიც გაბმულა, რა გზით განითავისუფლოს თავი. დღეს, თუ გნე-

ბავთ, აი, ამაზე ვილაპარაკოთ, ვიბაასოთ. თორემ სომეხი ჩარჩი აქ არაფერს შეუშია, სომეხ ჩარჩს გარდა სხვა რომ ყოფილიყო, ჩვენი დამდურების მნახველი, ისიც ასე მოიქცეოდა, როგორც გვეპყრობიან ჩვენი ძმა-მეგობრები.

რა გავაკეთებ ჩვენ იმ თავით ამ ნიადაგზე? ჩვენმა ინტელიგენციამ რა გზაზე დააყენა ერი? საუბედუროდ იმას დაუწყო კეთება რაც ჩვენ დაგვლუპავდა, რაც ჩვენს ერს ცხოვრების გზაკვალს აურევდა. ამას ინტელიგენცია, რა თქმა უნდა, შეგნებით, განგებ არა სჩადიოდა, ხოლო საქმე ასე გამოვიდა, ნაყოფი მათ მოღვაწეობისა ამას გვამცნებს. ერისთვის უნდა ერგოთ, მაგრამ ჰვენებდენ.

მე-40 წლებიდაა ხელი შეუწყვეს, რომ ჩვენი მეგობარ-მეზობლები გაძლიერებულიყვნენ ქონებით, ხოლო ჩვენ დავეკინებულებოდით და აი როგორ: ყველა ჩვენს კომენდიანჩიკს ანტონოვიდან დაწყებული, პოეტს თუ პუბლიცისტს ზნედ სჭირდა დაესურათებინა სომეხი მხდალად, ხოლო მისი ხელობა ვაქრობა საზიზღრობად. ვაქრობა, ნაცვლად იმისა, რომ შეეყვარებინათ ხალხისათვის, შეაზიზღეს; ამისათვის არც ბევრი ტყვია წამალი იყო საჭირო, რადგან რაინდული ხასიათის ქართველს ბუნებრივად არა აქვს შიდრეკილება ვაქრობისაკენ, მით უმეტეს რომ ამ ვაქრობის სინონიმად გახადეს მხდალობა.

თამაშობდენ სცენაზე იმისთანა პიესებს, სადაც სომეხი იყო გამოყვანილი, როგორც მატყუარა, მშიშარა. ვიცინოდით, ვხითხითებდით და დღეს კი ესტირით. ყველაზე პოპულიარული პიესა იმ დროს იყო „ძუნწი“. ამ პიესებს ესწრობოდა ჩვენი სოფლის ბელადი თავად-აზნაურობა რომლის ბედოვლათობას, დარდიმანდობას ამგვარმა ლიტერატურამ ხელი შეუწყო. მაშასადამე იმ თავითვე ჩვენ თვალებს ვხუჭავდით სინამდვილეზე, არ გვიხდოდა დაგვენახა იგი, ღრმად ჩავკვირებოდით საგანს.

აკაკიმ 80 წლებში დაწერა ერთი ლექსი ცოტა სხვა სუნისა და ყაიდისა: „ვაქარო, მაგ შენ აბაზში სისხლი დე ოფლი ჩემია, რატომ არა გაქვს ღვთის შიში, ან კაცის არა გრცხვენიაო?“. დაამთავრა ეს ლექსი შემდეგი სიტყვებით: „სისხლ-მეტი ხომ არ გაწუხებს, ხომ არ თხოულობ დალაქსაო?!“ თვით ეს ლექსიც ვაქარს და ვაქრობას საძაგელ ხელობად გვიხატავს და მისი მოტივი განსხვავდება ძველი მოტივისაგან მხოლოდ მით, ნაცვლად იმისა ეჩვენებინა კულტურული საშუალება ბრძოლისა, თუნდ ეთქვა მაგალითად — დადევ, თორემ მეც სასწორ-ჩარექს და არშინს ავიღებო, ბაშობუჟკური მუქარა, ჯავრის ამოყრა დასახა საშუალებად, ხსნად ჭირისაგან, რაიც წართმეულს ვერ დაგვიბრუნებს, მხოლოდ გავგაბრაზებს, სისხლს გაგვიფუჭებს.

ღიად, მაშინდელმა ინტელიგენციამ ვერ მო-

უარა თავის ერს, როგორც მისი სარგებლობა მოითხოვდა (ან კი როდის მოეუარეთ?), ვერ დააყენა საქმე ისე, როგორც გამოსადეგი იყო ჩვენთვის.

ეხლა ვინ უნდა უშველოს ხალხს? ვინ უნდა გამოიყვანოს იგი ამ ეკლიან ბარდიდან? — რა თქმა უნდა, ჩვენმა თვალ-ახილებულმა ინტელიგენციამ, რომელიც ამ მხრივ დღეს არაფერს აკეთებს და არც შემდეგისთვის ფიქრობს რამე გააკეთოს. ჩვენმა ინტელიგენციამ, თუ შეიძლება ამ გვარ ჰეროსტრატებს ინტელიგენცია დაარქვას კაცმა, ნაცვლად იმისა, ერისთვის ეჩვენებინა სწორე გზა ცხოვრებისა, ესწავლებინა თავის თავის მოვლა-პატრონობა, ქართველ კაცს ააღებინა ხელი თავის პიროვნებაზე, თავის თავზე, შეიტანა ხალხში დამახინჯებული კოსმოპოლიტიზმი ერთობის სახელით, მოუკლა ეროვნული გრძობა, დაუბნო ენერგია, დაუკეტა გზა თვით-ცნობიერებისაკენ: თავად-აზნაურობა უცხოელებზე ჰყადის მამულ-დედულს, ხოლო გლეხობა თავის „ნადელების“ ნაღალურს უგდებს ხელში ჩარჩებს. ჩვენ კი ვუცდით გარედან მუჯღლუგუნს, კისერში კისტებს. უცხო, გარეშე კაცის ატეხილს განგაშს: ადგი, ძმობილო, ადგი, გაიღვიძე, რა დაგმართნია, ჰხედავ რა ამბავია შენს თავსა, რამ დაგაჩლუნგა, რამ დაგაოჩნა?! მანამდე კი უნდა გულზე ხელები დავიკრიფოთ, მივანდოთ ჩვენი თავი ბედსა და იღბალს...

გიკვირთ? მე არ მიკვირს.

ვაჟა ფშაველა.

ჩვენი ბედი.

(დასასრული)

როდესაც ხალხს ტერიტორია აქვს შერჩენილი, ან შეუძლია შეირჩინოს იგი მიუხედავად მრავალგვარ დამაბრკოლებელ მიზეზთა, მისი ბედი არ არის გადაწყვეტილი, რადგანაც განსაზღვრულ ბინაზედ, განსაზღვრულ პირობებში მას ყოველთვის შეუძლია შექმნას საკუთარი ეროვნული ცხოვრება, საკუთარი კულტურა, — შეუძლია აღაშენოს და განაძლიეროს საკუთარი ეროვნული საზოგადოებრივი ორგანიზმი. განვითარების ნიჭის მქონე უფრო ადვილია ეს იმ ერისათვის, რომელსაც უკვე ჰქონია ისტორიის ვითარებაში ასეთი საზოგადოებრივი ორგანიზმი, შერჩენია ტრადიცია თავისუფალი ეროვნული ცხოვრებისა. — ასეთი მაგალითი ბევრი მოიპოვება ხალხთა ცხოვრებაში, მონობიდან განთავისუფლებულ ხალხთა ახალ პოლიტიკურ ცხოვრებაში.

მაგრამ როდესაც ათასი მეტოქე, ათასი მტერი გეცილება ბინასა, როდესაც არც შენ შეგწვეს

ძალ-ლონე მოსულ მტერს გაუმკლავდე.—მაშინ ბინის დაკარგვა შესაძლებლად ხდება, ბინის დაკარგვის შემდეგ კი საუკუნოდ უნდა გამოეთხოვო ოცნებასაც კი სრულ ეროვნულ ცხოვრებისას. არსად არ მოიპოვება დედამიწის ზურგზედ ისეთი ხალხი რომ გაბნეული იყოს და ამავე დროს მისი ცხოვრება სრული ეროვნული იყოს. ამიტომაც ნაშთი ძველ ებრაელთა და თანამედროვე სომხები, ეს ორი ენერგიით აღსავსე ხალხი, მუდამ სცდილობენ, როგ შექმნან განსაზღვრული ტერიტორია, ეს აუცილებელი პირობა, ეს ნივთიერი საფუძველი ეროვნულ არსებობისა. საზოგადოებას განსაზღვრული სივრცე უნდა ეჭიროს, გეოგრაფიულ რუკაზედ სივრცის ამ ნაკვეთს ამ ხალხის სახელი უნდა ერქვას,—მხოლოდ მაშინ არის იგი ერი, მხოლოდ მაშინ აფასებენ მას და საერთაშორისო ღირსებას ანიჭებენ. ამაზეა აღმოცენებული სიონიზმი, ამისკენაა მიმართული მთელი ცდა სომხის პატრიოტებისა, რომელთა მიზანია მოიპოვონ ვრცელი ტერიტორია, სადაც მთლიანად და განუწყვეტლად იქნება დასახლებული სომხის ერი, და არავითარ საშუალებას არ დაზოგვენ რომ განახორციელონ ეს დიადი იდეალი. ეს არის აღდგენა სომხეთისა, თორემ ვერც ფულით სიძლიერე, ვერც ვერავითარი კულტურული წარმატება ვერ შექმნის სომხეთსა, ვერ მოუპოვებს სომხის ერს ნამდვილ ერის სახელსა და ღირსებასა

ჩვენ?—ათასჯერ გვითქვამს, რომ ჩვენი ტერიტორიის კი დიდი ნაწილი დაიკარგა და ზოგი მტერმა დაიჭირა ბრძოლით, ზოგიც სხვა ტერიტორიის მძებნელმა ხალხმა დაიჭირა საუკუნოდ. მაგრამ მაინც დავგრძნა საერთო ტერიტორია, უდიდესი ნაწილი ძველის ტერიტორიისა, და მის მაგივრად, რომ გაუფრთხილდეთ მას და ხელიდან არ გაუშვათ, ყოველ ღონის ძიებასა ვხმარობთ, რომ ფეხ-ქვეშედან გამოგვეცალოს. მართალია, ბევრი ისეთ მდგომარეობაშია; რომ უნდა გაყიდოს მიწა-წყალი, დავალიანებული და დაგირავებული აქვს მამული და მაინც დაეკარგება, მაგრამ თვით ერის სურვილი სხვას არ ჩაუგდოს ხელში თავისი ბინა, თვით შეგნება რომ ეროვნული საფუძველი არ გამოვთხაროთ ჩვენ თვითონ ჩვენ ფეხთა ქვეშედან,—ეს სურვილი, ეს შეგნება სადღა არის?—სრული ქეშმარიტებაა, რომ ღარიბები ვართ, არა გვყავს განვითარებული ბურჟუაზია, ჩვენი თავად-აზნაურობა არც მუშაობს, არც შეუძლია მუშაობა და ფულის არც ღირებულების გაეგება რამე და არც მოხმარებისა; მართალია ისიც, რომ რაც თავად აზნაურობამ მამულების დაგირავებაში ფული აიღო, ის რომ მამულის მოვლაში გამოეყენებინა და არ შეეხეთქა ველურივით,—მთელი საქართველო ახლა აყვავებული იქნებოდა,—მაგრამ ის სურვილი რომ ეხლა მაინც მოავდარონ როგორმე მამულების გა-

ყიდვის საქმე და ქართველები მაინც დაასახლონ თავიანთ მიწა-წყალზედ,—ეს სურვილი სადღა გაქრა?—რა ხანია დაიწყო ეგრედ წოდებული „მიწის მობილიზაცია“ და აბა თუ ერთხელ შეკრებულყვნენ და სერიოზულად მოელაპარაკნათ, აბა თუ ერთხელ მოსვლიათ აზრად, რომ ცოტა ძალების შეკრება მაინც საჭიროა და ასეთი ძალებით გაძლოლა საერთო დიდი საქმისა. პირიქით, ყოველმა თავადმა გამდიდრება მოინდომა, სცდილობს კიდევ ჩუმად მიჰყიდოს ადგილები უცხო ელემენტებსა, რომ არავინ გაუგოს და არავინ შეარცხვინოს.—გლეხებიც ბევრი შეუგნებლობით არ ყიდულობს მამულსა, ბევრმა არც კი იცის, იყიდება თუ არა, ბევრს ჩააგონეს რომ მუქთად დაგირავდებოდა და მართლაც დაიჯერეს სისულელით, ბევრი მდიდარია და არა სჭირდება, ბევრიც ღარიბია და არ შეუძლია ყიდვა. და აბა თუ შევსძელით ან ეს შეუგნებლობა და სისულელე გამოგვერეკა გლეხის თავიდან, ან მდიდრებში გაგვევრცელებინა ის აზრი, რომ აუცილებელი საჭიროა—მეზობლად, თავადის გაყიდულ მამულზედ, ან ისევ ქართველი დაესახლობენ, ან თვით იყიდონ, რომ უცხო არ ჩამოეთესლოს და არ დაუსახლდეს სამუდამო მტრად. აბა თუ ერთ მდიდარ კაცს მოუვა აზრად, რომ თავისი მსგავსი მსხვილი ან წვრილი ვაჭარ მრეწველი შეაკავშიროს და შეერთებული ძალებით იხსნან საქართველოს ტერიტორია; მით უმეტეს უცნაურია ასეთი გულ-გრილობა, რომ ეროვნული ბანკის დაარსება, ან სხვა რამ საშვალგება მიწების ყიდვისა და ქართველ გლეხებზედ გაყიდვისა არც ქველ მოქმედებაა და არც წყალობა,—ეს ერთი საქმეთაგანია, რომელიც შეიძლება დიდ მოგებასაც მისცემს საქმის დამწყებთა. შეიძლება წასაგები საქმეც იყოს,—მაგრამ უფიქრიათ, უანგარიშნიათ, გაუთვალისწინებიათ კი როდისმე ეს დიადი ეროვნული საქმე ჩვენ კრებებსა? არასოდეს!—

ღიჯ, საქმე მარტო სიმდიდრე კი არ არის, ჩვენი უბედურობა მარტო სიღარიბე კი არ არის, არც თავად-აზნაურობის მფლანგველობა, ან შეუგნებლობა თავადთა და გლეხთა,—ან სხვა რამ,—არამედ ჩვენი დიდი უბედურობა ისიც არის, რომ რაცა გვაქვს, იმ ცოტა ძალების შეერთება, კოორდინაცია და განსაზღვრულ მიზნისაკენ მიმართვაც არ შეგვიძლია. არა გვაქვს ძლიერი სურვილი არც ტერიტორიის დაცვისა და არც საზოგადოდ ეროვნების შენახვის, მაშინ როდესაც ასეთი სურვილი სხვებს აქვსთ, შეიძლება ჩვენზედ უფრო ღარიბებსა, და ამითა გვეჯობნიან. ძლიერი ნებით, ძლიერი შეგნებითა და სურვილით შეიძლება მცირე ძალთაგან ისეთი მტკიცე ორგანიზაციის შექმნა, რომ დალუპვას გადავრჩეთ და ცოცხლად დარჩენილს კი ყოველთვის შეუძლია მუშაობითა და მოქმედებით გაძლიერება და უდიდესი წარმატება.—მაგალითის-

თვის შორს რად წავიდეთ დღეს მრავალ იმერლობასა და რაქველებს სული ხდება უმიწაწყლობით, ესახლება ყუბანის ოლქშიაც კი, ფულოსაც გაიღებს, რადგანაც ადგილობრივ ყოველისფერსა ჰყიდის, ჩვენში კი ეს ტალღა ვერ მივმართეთ აღმ. საქართველოსაკენ, სადაც აქრელდა ტერრიტორია, სადაც გასწეწეს და გამოასწეწეს საქართველოს უმთავრესი ნაწილი და სადაც ლამის არის ქართველობამ უმცირესობა წარმოადგინოს, იმდენი უცხო ელემენტი მოაწყდა თბილისის გუბერნიასა. ქართველი დასავლეთიდან ინსტინქტიურად მოღის, თვალდახუჭული. გზაში კიდევაც სძარცვავენ ჩვენი ბრწყინვალე რანდები, მათრახით გამდიდრების მსურველნი, — საქონელმა ჩვენ ადგილზე გამოიარა და საძოვრის ფულიო, — და აბა თუ მცირე რამ დახმარება გავვიწყევია, აბა თუ ერთხელ აგვიღია საქართველოს რუქა და მცირე ნაბიჯი წარკვიდგამს იმ დიადი საქმის განსახორციელებლად, რომ სადაც ნაკლებია ქართველობა, ეს ნაკლი შეგვევსო სხვა ადგილას არსებულ ქართველ ხალხის ფონდიდან! კეჟაც ასეთი უნდა!..

ვერც გარეშე პირობები, ვერც სიღარიბე, ვერაფერი ვერ გავამართლებს ასეთს საქციელში; — ის დაწყველილი პსიხიკა, განუვითარებელი და ველური პსიხიკა გვლუბავს, რომელზედაც ამას წინად მოგვახსენა ბ. ნმა ფ. გოგიჩაიშვილმა. დავიდალეთ, რამოდენიმეჯერ აშენებული საქართველო თავზედ გადაგვალეწეს და ეხლა უკვე ძალა აღარ შეგვწევს ხელახლა ავაშენოთ სამშობლო, — ამიტომაც გვაქვს ასეთი ფსიხიკა, რომელიც ახალ ცხოვრებას ვეღარ უძლებს, იღრიკება და დამარცხებულებსა გვეტოვებს. როგორი უნდა იყოს მობავალი ბედი ასეთის ხალხისა? განა, როცა ამაზედ ვფიქრობთ, სასო არ წარგვეკვეთება ხოლმე? — ტერრიტორიის შერჩენა და დანგრეულ ეროვნულ ორგანიზმის ხელახლად აშენება და გაძლიერება მხოლოდ ძლიერი ნებით შეიძლება. ჩვენ კი ქართველობაც წაგვრთმევია, შეგვებაც ჩვენი ქართველობისა და სად გვექნება ასეთი ძლიერი კოლექტიური ნება. ეს ნება რომ იყოს, აკი ვამბობთ, იმ მცირე ძალთაგანაც შეიძლებოდა თავის დაცვა, რაც ეხლა გვაბადია. მაგრამ პროვინციალიზმს განა ღრჰად არ გაუდგამს ფესვი ჩვენს სულსა და გულში? —

პროვინციალიზმმა ისტორიის განმავლობაში დიდი ვნება მოგვიტანა. საქართველო სამეფოებად და სამთავროებად დაყოფამ დაღუპა, დაქსაქსა ისედაც მცირე ძალა და მტერიც უფრო ადვილად გვერეოდა. შეიძლება ამ წარსულიდან შეგვჩა დღესაც ეს დამღუპველი გრძნობა პროვინციალურ სიმპატიანტიპატიისა, რომელიც ისე ღრმად არის ჩვენს ძვალსა და რბილში გამჯდარი, რომ საუკეთესო მამულიშვილებსაც თვალს უხვევს და თვით საქართველოს დაღუპვასაც რომ

ჰხედავდენ, მაინც მოერევათ ეს საძაგელი გრძნობა. არას ვიტყვით იმ მემამულეებზედ, რომელთაც ეზიზღებოდათ „ქულიკი“ იმერელი და სხვას, უცხოს ჩაუგდეს ხელში მთელი მახრები, მხოლოდ კი იმერელი არ ენახათ თავიანთ მამულში, თავიანთ მეზობლად! რა დასაფარავია, დღესაც ეს არის ერთი უღრმეს მიზეზთაგანი, ჩვენს ქვეყანას რომა ჰლუბავს, და თუ შემდეგ თაობაში მაინც საქართველოს ხალხის სულიერი ერთობა არ განმტკიცდა, ვერასოდეს კონკურენციას ვერ გავუწევთ იმ ხალხებს, რომელთაც ერთობა უმწვევრავლეს ხარისხამდის აქვთ განვითარებული და არ დაგიდევენ, სადაურია რომელიმე მათი ნაწილი, — მხოლოდ კი ბინა უშოვნონ და ტერრიტორია შემოიხაზონ!

რამდენი უნდა ჩამოვთვალოთ ჩვენი დაქვეითებისა და უძლეობის მიზეზი.. გარეშე პირობები, მთელი ჩვენი ისტორია, სრულიად ჩვენი ეხლანდელი ხასიათი, ჩვენი პსიხიკა, — ყოველივე ესე ხელს გვიშლის ჩვენი ბედი მომავალში ბრწყინვალე გავხადოთ.

თუ წარსულში მოსული ბატონები გვანიავენდნენ, დღევანდელი ბატონები უარესს სჩადიან. თუ წარსულში სოლიდარობის მაგივრად მოტყუებასა და ვერაგობას გვიძღვნიდნენ, დღესაც ჩვენს მეზობლებს სოლიდარობა განა ისე, სწამთ, როგორც კონტრაქტთა პატიოსანი აღსრულება, როგორც საერთო მოქმედება, ურთიერთის დათმობა, არამედ როგორც ერთმხრივი სარგებლობის კონტრაქტი, — სოლიდარობა მათდემი, და არაჩვენდამი, მათდა სახეიროდ და ჩვენდა დასაღუპავად. როცა მისთვის ეს სოლიდარობა ოღნავ მაინც სასარგებლო და გამოსადეგი არ არის, მაშინ მტრობასაც გიცხადებენ! — ასეთი ხალხის სოლიდარობა, მართალი გითხრათ, ვერაფერი სანუგეშოა და ტყუილი იმედი უნდა გვექონდეს მისი.

„ჩვენი თავი ისევ ჩვენ უნდა გვეკუთნოდეს“, სხვის იმედით ცხოვრება შეუძლებელია, მაგრამ ჩვენც რომ აღარ შეგვწევს საკმაო ძალა, — ეს წარგვიკვეთს სასოსა.

ჩვენი ეროვნული ორგანიზმი დიდი ხნის ნაშთია, ათასჯერ დანგრეული, ათასი რამ მასში ძველი დარჩენილა, ათასი რამ სასარგებლოა, ათასი რამ უვარგისი და დაძველებული; ათასი რამ გასახლებელი. აუარებელი ენერგია გვეჭირდება ამ დიდი საქმის შესასრულებლად, დიდი განზომილი მოქმედება ახალ ცხოვრებასთან ახალი ეროვნული ორგანიზმის შეერთებისათვის. ეხლანდელი თაობა ამას ვერ შესძლებს. იგი დაღლილია და ენერგიადანსეულეული. მხოლოდ მომავალ თაობას თუ შეეცვლება პსიხიკა აღზრდითა და შესაფერი მიზანიშეწონილი მოქმედებითა. ამ შთამომავლობის აღზრდა მაინც უნდა შევასრულოთ ჩვენ, დაღლი-

ლებმა და სასოწარკვეთილებმა.

ხოლო მუდამ განმტკიცება ქართული ერთობისა სიტყვით მაინც, აგრეთვე მცირე მუშაობა მაინც არსებულ ძალების კოორდინაციისა და განსაზღვრულ მიზნისაკენ მიმართვისათვის,—ჩვენი ვალია და შეძლებისა დაგვარად არასოდეს არ უნდა ვუღალატოთ ამ მოვალეობას.

ვიფართხალოთ, და იქნებ ჩვენი ბედი ოდნავ მაინც შეიცვალოს. თორემ სიკვდილის შემდეგ ქირისუფალიც არავინ გვეყოლება

Baton.

ჰანგები.

1.

მთვარე მისცურავს ვარსკვლავნი ჰკრთიან.
ღრუბელს მთის ძირში ჩასძინებია
მდუმარება... დუმილი ისმის
და ფიქრსა ფიქრი აჰკიდებია.
კლდენი სასტიკად მოღერებულან,
ველზე გრძლათ წვანან ხეთა ლანდები...
ირგვლივ ყოველი საშინელია
და ფეხაკრეფით მივიპარები.

2.

მუხლს დაყრდნობილი დავყურებ ჩანჩქერს,
საღს კლდიდან გრგვინვით უფსკრულს გაღომჩქეფს
ძირს ატეხილი ჭალა ტრიალებს
და შესტრფის ირგვლივ მთათა მწვერვალებს.
აქ მეფე არის ხარი ირემი,
აქ დახტის ცქვიტათ ყელყელა შველი,
აქ ქრის ნიაფი ფოთოლთ მრხეველი
და მღერის შაშივი გახარებული.
ჰოი ბუნება! შენმა შევენებამ
ვის არ აღუვსოს შევებითა გული?!
მოველ, მიმიღე შენდა მეგობრად
ხალხის დევნილი და განკიცხული.

3.

გნახე და შენმა მშვენიერებამ
მყის წარმიტაცა ჰაბუკსა გული,
ვიგრძენ ტყვეობა ტკბილსეფდიანი,
და აღსდგა ტრფობა, ვით გაზაფხული.
აღმოხდა კიდევ ნორჩ გულსა კენესა,
ლოცვა უმანკო სიყვარულისა...
მაგრამ თან ვშიშობ, არ დაჰქნდეს მეთქი,
როგორც ყვაილი გაზაფხულისა.

4

ამბობენ: „მთებში მოცურდა
ღრუბელი მშვიდი, მდუმარი,
მშვიდათ, ჩათხრომით იწვიმა
და კვლავ წავიდა, ვით მგზავრი“
ემზედაც ასე იტყვიან,

ოდეს მოგვკდები ამ ქვეყნად
და მხოლოდ სიტყვა „იწვიმა“
გამოიცვლება „იცრემლად“.

პ. მსხვილიძე

ი. მჭედლიშვილი

შინაურნი მიმოხილვა.

გასულ კვირას მომხდარი ვაგრძელება წერაკითხვის საზოგადოების კრებისა არა ჩვეულებრივ ხანგრძლივი იყო, თითქმის რვა საათს ვაგრძელდა. კრების გარეშე მყოფი იფიქრებს დიდი პრინციპიალური კიმათი იქნებოდა ალბად და ამიტომაც ასე გაქიანურდა საქმეო. მართლა კი საოცარი ლაპარაკი, ერთისა და იმისივე გამეორება. გამგეობაზე მიტანილ იერიშს მხოლოდ ერთი მიზანი აქვს—გამგეობას უნდობლობა გამოუცხადოს და ამით სახელი გაუტეხოს საზოგადოების თვალში, ხოლო ეს უნდობლობის გამოცხადების მისწრაფება დამყარებული კი არაა რაიმე პრინციპიალურ საფუძველზე. პირიქით გესმის ასეთი მსჯელობა—ჩვენ ვგრძნობთ, რომ არც ერას გამგეობას ამდენი არ უმუშავენია დასკვნა — ამიტომაც უნდობლობას გიცხადებთო. ვინც ჩვენ ცხოვრებას იცნობს, ვინც ჩვენებურ პოლემიკის და საზოგადოებრივ ბრძოლის ხასიათი იცის, ასეთი ახირებულა მოვლენა არ უნდა აკვირვებდეს მას. ჩვენში ბევრ მიზეზთა გამო შესუსტდა პიროვნების პატივისცემა, მოპირდაპირე არავითარ ზომას არ ერიდება, რომ თქვენ დაგამციროთ ალბად იმ მოსაზრებით, რომ თქვენი დამცირება მას აამაღლებს. მაგრამ ეს შეცდომაა. სხვისი დამცირებით თქვენ ვერ ამაღლდებით—პირიქით, ის საზოგადოება, სადაც ურთიერთი პატივისცემა არ არსებობს, წინ ვერ წავა, ის ვერ მოიპოვებს შინაგან ძალას, სახელიც თავდება წინსვლის, გარეშე გამანადგურებელ ძალთა წინაშე სიმტკიცის და სამართო გამარჯვებას. ამიტომაც ვინც გულწრფელად ემსახურება ჩვენს მომავალს, ის ვალდებულია მეტი მიუდგომლობით იხელმძღვანელოს მოპირდაპირეთა დაფასებაში. სანამ ასეთ მდგომარეობას არ მივალწევო, მანამდის შეუძლებელი იქნება ჩვენში დამყარდეს დინჯი, პირუთენელი მსჯელობა საზოგადოებრივ საქმეებში. ჩვენ ვფიქრობთ, რომ დღევანდელი გამგეობა საქმოდ აღჭურვილია როგორც საზოგადოების სამსახურის სურვილით, აგრეთვე საკმარისი მიუდგომლობით, და თუ წინანდებურად დანაგრძო მუშაობა, შესძლებს თვალსაჩინო კვალი დაამჩნიოს წერა კითხვის საზოგადოებას.

მომავალ კრებას ბევრი საკითხი აქვს გადასაწყვეტი. სხვათა შორის კრებაზე სურვილი გამოითქვა, რომ საზოგადოებას ყავდეს სკოლების განსაკუთრებული მეთვალყურე, მართალია ეს სურვი-

ლი მეტად სიმბატიურია, აუცილებელი საჭიროება ასეთი მეთვალყურე, მაგრამ თუ ჩვენ საზოგადოების დღევანდელ ქონებრივ მდგომარეობას გავითვალისწინებთ, დავრწმუნდებით, რომ სადღეისოთ ამ სურვილის განხორციელება არ შეგვიძლია. მით უმეტეს, რომ საზოგადოებას მეტად მცირედი სკოლები აქვს, ამასთანავე განყოფილების გახსნა საშვალეობას აძლევს ადგილობრივ ძალებს თავიანთ სკოლებს თვითონ ყური უგდონ და რევიზიაც გაუწიონ.

კრების უმთავრესი საკითხი დღეს არის საკუთარი მუხეუმის აგება. თუ რამდენად საჭიროა ეს ეროვნული დაწესებულება, ვფიქრობთ, ყველასთვის გამოარკვეულია. ეხლა კი მხოლოდ ჯეროვანი ყურადღებით უნდა მოვკიდოთ საქმეს ხელი და მივცეთ დასასრული.

* *

არის საკითხი, რომლის შესახებ საჭიროა მუდმივ ყვირილი, საჭიროა მუდმივი ყურადღება, ესაა სამშობლო ენის მდგომარეობა ჩვენ სასწავლებლებში. დიდი ხანია ბარბაროსულად იღვევება ყველაფერი, რასაც ქართული ელფერი ადევს. და ამ დევნაში საგრძნობელი ადგილი უჭირავთ თვით ქართველებს, რომელნიც ზოგი პირადი ინტერესებისათვის, ზოგიც უგუნურებით და შეუგნებლობით, თვითონ არღვევენ და უთხრიდენ ძირს ათასი წლობით შექმნილს ჩვენ კულტურას, ხოლო ეს დევნა არამც თუ კლებულობს, თანდათან იზრდება. დავგობრიყვეს, საოცრად დავგობრიყვეს. და თუ გარეშე ძალებს ვერაფერს ვაკლებთ, შინაური ორგულნი და მტერნი მაინც სამარცხვინო ბოძზე უნდა გაეკრათ. გაზეთი „დროებას“ სწერენ იქერეთიდან.

რეაქციის დაწყებისავე ადგილობრივმა სახალხო სკოლების დირექციამ თავის გაწვრთნილ და გამოცდილ მოხელეთა დახარებით ძარჯვედ მოჰკიდა ხელი განმანათლებლებელ მოძრაობას დროს მოპოვებულ მცირე უფლების გაქრწყლებას — 1881 წლის გეგმით სამშობლო ენის სწავლების მოსაზრებას და თან და თან ჩუმად ძირის-თხრა დაუწყოთ თვით 1881 წლის გეგმასაც. ვერ ნახავთ ქუთაისის გუბერნიაში ვერც ერთ სამინისტრო სკოლას, რომ პირველ განყოფილებაშივე მსწავლებელნი, წინააღმდეგ 1881 წ. გეგმას არ ასწავლიდნენ რუსულ ენას (წერა-კითხვას) და სამღვთო სჯულს რუსულად.

ყველაზე უფრო სავალალო და სამწუხარო ის არის, რომ ამგვარმა გამარჯვებულმა პოლიტიკამ ქალაქის თვითმმართველობის სკოლაშიაც მოახერხა გაძრომა. ქუთაისის ერთ ერთ პირველდაწყებით სკოლაში უკვე დაუწყიათ მდგომარე სასწავლო წლიდან რუსულ ენაზე სწავლება. გვიკვირს, რატომ თვით-მმართველობის სათანადო ორგანომ არ მიაქცია ამ გარემოებას ყურადღება.

ნუ თუ იმდენი მოქალაქობრივი სითამამე ვერ გამოგვიჩენია, რომ იმ სკოლაში მაინც, რომელსაც თვით-მმართველობა ინახავს თავის ხარჯით დავიცვათ თვით უმაღლეს მთავრობის მიერ დაკანონებული გეგმა, თუ მეტის გაყვანა არ შეგვიძლიან?

სამწუხარო მოვლენა! მთელის პრბრეციულ რუსეთის ერობები ებრძოდნენ დირექციის პოლიტიკას და თავიანთ უფლებების მედგრად იცავდნენ. ისინი თხრულობდნენ თვით კანონის შეცვლას და სკოლების სავსებით დასაკუთრებას, ხოლო ჩვენ ლაჩარ ქალაქის წარმომადგენლებს ისიც კი არ შესძლებიათ, რომ ნამესტნიკის მიერ მიღებული გეგმა დაიცვან და შემოპარულ პოლიტიკას წინააღმდეგობა გაუწიონ!..

სწორედ რომ სამწუხაროა ქალაქის თვითმმართველობის უყურადღებობა ასეთ დიდს ეროვნულ საქმეში, როგორც სკოლა.

* *

არც ერთ ხალხისთვის ისეთი დიდი მნიშვნელობა არა აქვს წვრილ საკრედიტო დაწესებულებას, როგორც ჩვენთვის. მაგრამ რას იზამთ, როცა ყოველივე ასეთ ამხანაგობას დაარსებიდანვე მატლი გაუჩნდება და ღრღნის, სანამ სულ ბოლოს არ მოუღებს. არა ერთი საკრედიტო და სავაჭრო ამხანაგობა დაიღუპა ჩვენში ბოროტმოქმედების გამო. და ჩვენც ასე შევეჩვიეთ ამ მოვლენას, რომ დღეს იშვიათია ისეთი ადამიანი, რომ რაიმე სავაჭრო, სამრეწველო ან საკრედიტო ამხანაგობის არსებობა სწამდეს ჩვენში. ეს კი სავსებით ჩვენი ბრალია. კერძო ქურდი და ბოროტმოქმედი ისჯება, სატუსალოში მიდის, ხოლო საზოგადო ქონების გამტაცები და გამფლანგავი არხეინად დასეირნობს. ეს კიდევ არაფერია, ის საზოგადოებრივ ასპარეზზედაც მოქმედებს და ზიზღის და სიძულვილის მაგიერ პატივისცემას და ნდობას მოიმკის. სანამ ქურდს ქურდი არ დაერქმევა, სანამ საერთო ქონების გატაცება შესაძლებელი იქნება, მანამდის ჩვენში ვერც ერთი ამხანაგობა ვერ იხეირებს. გაზეთი „მომავალი“ მოგვითხრობს, თუ როგორ დაიღუპა შემნახველი გამსესხებელი საამხანაგო კასა სოფელ ნაგომარში ბევრს უკანასკნელი წვლილიც დაკარგვია, ხოლო გამტაცებელი და მისი დამქაშნი არხეინადა არიან და მათ წინააღმდეგ გალაშქრებას, მათ შესაფერ დასჯას არავინ ცდილობს. აუცილებლად საჭიროა კია, რომ დამნაშავე ამ შემთხვევებში სასჯელს ვერ გაექცეს, რომ სხვები მაინც უფრო ფრთხილად იყვნენ და საზოგადოებრივ ქონების მითვისება ასე ადვილად ვერ შესძლონ

† მის მარჯორი ვორდროპი.

მის მარჯორი ვორდროპი.

ბუხარესტში წელს მიიღვა მოულოდნელად საუკეთესო უცხოელი მეგობარი საქართველოსი და ქართველი ერისა მის მარჯორი ვორდროპი, დაბადებული 1869 წელს ინგლისში.

მის მარჯორი ვორდროპი განუყრელი მეგობარი იყო თავისი ძმის მისტერ ოლივერ ვორდროპისა, რომელიც სხვა და სხვა დროს სხვა და სხვა ქვეყნებში დიდი ბრძანების კონსულად იყო ხოლმე. დაძმანიც სარგებლობდნენ შემთხვევითა და სწავლობდნენ იმ ხალხის ენასა და ზნე-ჩვეულებას, სადაც ცხოვრება უხდებოდათ.

მის მარჯორი ვორდროპი დაინტერესა მისი ძმის, მისტერ ოლივერის მოგზაურობამ საქართველოში და მისმა წიგნმა, „საქართველოს სამეფო“-მ. მან ქართული ენის შესწავლაც დაიწყო და მალე მთელი თავისი ოჯახით ეწვია საქართველოს და ისე შეუყვარდა ჩვენი ქვეყანა, ისე გაიტაცა იგინი ჩვენი ქვეყნის მშვენიერებამ, ქართველთა წარსულმა და აწყომ, რომ საუკუნოდ დაუმეგობრდენ საქართველოსა და უკანასკნელ დრომდე არ დავიწყებით ან არც მისი ყოველ-დღიური ჭირი-ვარამი, არც თავიანთი ქართველი მეგობრები,

მისტერ ოლივერ ვორდროპმა დასწერა მთელი წიგნი საქართველოზედ: „საქართველოს სამეფო“. მის მარჯორი ვორდროპისთვის კი ქართული ლიტერატურა თითქმის მეორე სამშობლო ლიტერატურად შეიქმნა. იგი მშვენიერად სწერდა და კითხულობდა ქართულად; მან შეისწავლა ძველი და ახალი ლიტერატურა ქართველთა და მუდამ სცდილობდა ინგლისის საზოგადოებისათვის გაეცნო იგი.

მის მარჯორი ვორდროპმა ბევრი უცხო ენა იცოდა, მაგრამ ქართული ენა რაღაც განსაკუთრებულის სიმბატიით უყვარდა და ერთი სტრიქონიც არ გამოუტოვებია, ისე გაფაციცებით ადევნებდა თვალ-ყურს ჩვენი ახალი მწერლობის განვითარებას, ჩვენს პრესასა და უმნიშვნელო ბროშურებსაც კი.

ერთხელ წ. კ. გ. ს. ების წიგნის მალაზიში შეველდა ენაზე განსვენებულისაგან დაკვეთილი წიგნები გამიკვირდა. განსვენებულს საინტერესო წიგნთა შორის ისეთი რაღაც წვრილმანები გამოეწერა, რომ ჩვენ, აქ მცხოვრებთაც კი არ წავგვიკითხავს და ყურადღებაც არ მიგვიტყვევია. მის მარჯორი ვორდროპს ქართული მწერლობა სავსებით აინტერესებდა, — ძველიცა და ახალიც, მნიშვნელოვანიც და წვრილმანიცა.

დიდი დეწლიც დასდო განსვენებულმა, რომ ქართული ლიტერატურა და კულტურა ინგლისისათვის გაეცნო. მან გამოსცა ინგლისურად 1) ცხოვრება წმინდა ნინოსი, 2) „განდევილი“ ილია ჭავჭავაძისა, თარგმანი. 3) ქართული ხალხური ზღაპრები. 4) „სიბრძნე-სცრუს წიგნი“ საბა-სულხან ორბელიანისა. მის მარჯორი ვორდროპი ისეთი თავანის მცემელი იყო ჩვენის უკვდავის შოთა რუსთაველისა, რომ ზედ მიწვევით შეესწავლა „ვეფხვის ტყაოსანი“, და არა ისე ზერელად, როგორც ბევრი უცხოელი სწავლობს ხოლმე. მან მოინდომა გადათარგმნა ინგლისურად „ვეფხვის ტყაოსნისა“, და ნამდვილად გადათარგმნა, — არა ისე, როგორც ბევრი უცხოელი სთარგმნიდა ხოლმე ყოველად უნიჭოდა და უწინოდ, ისე უხეიროდ, რომ ქართველი მკითხველი თავის „ვეფხვის ტყაოსანს“ ვეღარც კი სცნობდა ხოლმე. მისი თარგმანი არა გავდა — „Быль въ Аравіи Ростеванъ, поворителъ многихъ странъ“-ს; მის ვორდროპი სცდილობდა „ვეფხვის ტყაოსნის“ ენა, ორიგინალობა და განსაკუთრებული სული გადაეტანა ინგლისურ ენაზედ, მისი მიზანი „ვეფხვის ტყაოსნის“ სიტყვებისა და ფრაზების თარგმნა კი არ იყო, არამედ „ვეფხვის ტყაოსნის“ შექმნა ინგლისურად, როგორც განსვენებულმა ივანე მახაბელმა შექსპირი შექმნა ქართულად.

ათ წელიწადს მუშაობდა მის ვორდროპი ამ დიდი საქმის აღსასრულებლად, მაგრამ უღმობელმა სიკვდილმა უმუხთოა და შეაწყვეტინა ეს მისთვის სასიამოვნო შრომა. არ ვიცით, დაამთავრა თუ არა განსვენებულმა თავისი შრომა, მაგრამ უმეტესი ნაწილი რომ დამთავრებული და შემუშავებული ჰქონდა, ეს კი გვსმენია. შეიძლება ვიხილოთ როდისმე იგი დაბეჭდილი, და მაშინ ნათლად დავინახავთ, თუ რა ნიჭი გამოუჩენია მას „ვეფხვის ტყაოსნის“ ინგლისურად შექმნაში, რაიცა, განვიმეორებთ, დიდი და ძნელი საქმეა და უბრალო თარგმანს არ დაედრება.

საუკუნოდ იყოს ხსენება შენი, კეთილშობილო და დიდ-ბუნებოვანო ადამიანო; საუკუნოდ იყოს ხსენება შენი როგორც შენს განუყრელ ძამეგობრის ოლივერისათვის და სხვა მეგობართა შორის, ისე ჩვენ შორის, შენთვის უცხო მაგრამ ძვირფას მეგობარ ქართველთა შორის. ღვაწლი შენი დიდი იყო ჩვენს წინაშე, და მადლობელი ქართველი ერიც ეცდება დაუვიწყარ ჰყოს შენი სახელი, სამხრეთ საქართველო იარსებებს,

B.

ასპირანტის დახვეწა.

(დასასრული *)

... იოთამმა მადიანად მიიწია საძმეებსა სკამში და მიუჯდა სუფრას.

— მადლობა ღმერთს, დღეი მშვიდობიანათ გათავდა, — სთქვა მან, — ამაღამ თუ მშვიდობით გამოითქდა, მზეხა, ხვალ აღარაფრის გუგლის ადარ დატვირუბ და არ გაფათვე შინ დამეს. ფარნახისას წავაღ ან უმანკიესს.

— ტუილიაი გეშინია, იოთამ... მაინც მე ეთველთვის მარტუაი რაფერ დაჯრე.

მზეხამ ამოიღო თეთრმე ქათამი და დაუდგა წინ

— ახლა თავიდან დაიწეე? წუხელის არ დაიჭირეს სინთეი და მამუკაი. მარტუაი კი ხარ ცოდევა, მარა დოდოლიეი ხომ ათევეს შენთან დამეს... ნწა, ძალიან გემრიელი ხანს აი ქათამი, ძალიანიც მომშვიდა... აბა-შეუვადკო... ღმერთო, დაიღება შენ!.. — იოთამმა გადაიწერა შირჯვარი და აიღო მჭადი.

უცებ მთელი შუშაბანდი განადდა. ცოლ-ქმარმა მოიხედა და თავხარი დაუცათ. იქაურობა სავსე იყო ჯარის კაცებით ჩათრებით, წინ წამოდგა მადალი, ხმელი, წვერთხელა, ქერა აფიცერი და რისხვით შეუტია იოთამს, რომელსაც ლეკმა ხელიდან გავარდა და გაფითრებული ზე წამოიჭრა.

— რა ნიშნებს აჩვენებდი, შე ავაზაკო, გამოტყუდი ახლავე!..

— ნიშნებს? — წაიღუდღუდა იოთამმა.

— დიად, ნიშნებს, ბებერი უახლა ვეკლავერში გამოტყუდა, და აი შენი ფარნახიც...

იოთამმა მხლოდ ახლა შეამჩნია ქრისტეოვარე ფარნახით ხელში. საწვალს თეთრი თმა და წვერი სრულიად გასწავლდა, თვეებზე ძლივს იდგა და თვალებზე ცრემლები უბრალებდა. ერთ წუთს იოთამს თავის უბედურება დაავიწყდა და გული მოხუცის სიბრალულით აეცო.

— ფარნახი ჩვენ ვათხუეთ ბეკიაცის. შაგი უბედური არაფერში არის დამნაშავე, და გუუში ბატონო, — მიმართა ვეკლასთვის მოულოდნელად აფიცერს მზეხამ.

— რა, რას ამბობს?

თარჯიმანმა გადაუთარგმნა.

— ახ, *каналья, собака!* როგორ ბედავს... მე თქვენ გაჩვენებთ განთავისუფლებას, — შექვიდა ფეხების ბრახუნით მზეხას იმის კადნიერებით განრისხებულმა აფიცერმა.

— გაჩხრიკეთ სახლი ამ წუთში! — უბრძანა მან ჯარის კაცებს.

კაცაკები და ჯარის კაცები შეცვიდნენ ოთახში. შეიფანეს იოთამი და მზეხაც. გადმოაქოთეს ვეკლავერი: აშაღეს გამსტვენი ტახტი, ჩამოხსნეს და აბერტყეს ხალხები, გადმოატრიაღეს მაგიდეები და სკამები. შემდეგ გავიდნენ მერე ოთახში, ამბერტყეს კამოდი და სკოივრები, ლოჯიები. მერე გავიდნენ მესამე მატარა ოთახში — სადაც მზეხამ ბუხარში ისეთი გემრიელი ვახშამი გააკეთა და, რომელსაც ახლა გარეთ ჯარის კაცები შეეჭრადნენ. მატარა ვერსად გარდა „უარ.მნიანის“ მეთორმეტე კარისა, ვერა იბოვნეს რა. „უარ.მნიანის“ დიდ ხანს უცქირა აფიცერმა და შემდეგ უბრძანა თან წამოეღოთ.

— *О, хитрая бестия, о, мерзавцы... Провести мало!* — უფირდა გაბრაზებული აფიცერი და გაბრაზებით უბრალებდა თვალებს იოთამს და მზეხას, რომლებიც გაჭყუდათ თან ოთახებში.

მესამე ოთახიდან გავიდნენ გარეთ, უახა ფართე აივანზე.

— უნებ აფიცერი შეჩერდა განცვიფრებული და შექვიდა იოთამს.

— აჰ, ახლა სადა წამიხვალ! ეს რა არის, შენ ავაზაკო?!

იოთამმა მიიხედ-მოიხედა.

საუცხველ დამე იყო

ლურჯ ცის კამარზე ღადად მავალი, სხივ შიშინარი გაბადრული მთვარე თავს დაჭხარდა ძირს დედამიწას. ირგვლივ სინუმი იყო, თითქოს ვეკლავერს და ვეკლავს მეტის სიამით გაენახოთ სული და ატარებით მიეპერათ თვალი ზეცისაკენ. სდუმდა კობწის სახლებით და ბადებით ამოქარგული მიდამო, სდუმდა ვეკლავს ვერცხლის გველივით დაკლავნილი დიდი მდინარე, რომელიც ახვარა მზეხეებით თითქოს ეთამაშებოდა სხივებს; სდუმდა გადმა შთის კალთაზე შეკრუკული სოფელი და სოფლის კობტა ეკვლევის თავის მოეღვარე ჯვართით. მხლოდ სოფელს დარაჯათ თავს დასდგომოდა გაუადი ტვით შემოსილი შთა. უხარ-მხარე ხეები ნახად არხვედნენ კენწერებებს და ძირს სოფლებს, მინდორ-ველებს უხომო სიუვარულს და ნეტარებას დასხურხულებდნენ. და ამ ხეებში შთის გადადმიდან როგორც ტრფილი, მარცხვის სიცილით, ხელ-ხელა მიიზარებოდა ღადი მთვარისაკენ მშვენიერი ვარსკვლავი ასპირანტს.

იოთამმა მიიხედ-მოიხედა, შეხედა ცოლს და დაინახა. ჩაჭკიდა თავი. ვერ მიხვდა, რა უნდოდა ამ აფიცერს. ის საეჭვოს ვერას ხელავდა.

— აას, ძაღლო, — შეუტია აფიცერმა და ჯარის რადაცა გასძახა. იოთამმა დაინახა, რომ სპი ასეული ქვე-

* იხ. საქართველოს მოსახლე, № 7.

ითა ჯარის კაცი იარაღის ჩხარა ჩხურით გამოიჭიმა ავი-
ნის გასწორებ ეზოში.

— შენ გვეითხები, ის რა არის, რა ნიშანია!.. —
დაიკრიალა მრისხანეთ აფიცარმა და მიუახლოვდა იო-
თამს, — თქვი ახლავე, შენ უბედურე...

— იოთამმა ახლა ნათლად გაარკვია, რომ აფიცერი
ვარსკვლავისკენ იშვებდა ხელს. მაგრამ ვერ გაეგო, რა
ნიშნით კითხულობდა: დარწმუნებული იყო, რომ აქ
რადაც ეშმაკობაა, რომ მიხეზი უმოგონ და ჩამოასრ-
ხონ. მუხლები აუცანცანდა, შუბლზე ცივმა ოფლმა დაა-
სხა. შეშინებული თვალები მიახურა ცოლს, რომელიც
არც შეგდარი, არც ცოცხალი იდგა სრულიად გაფითრე-
ბული.

— აა, შეგეშინა... აა, შეგიტყუეს ეშმაკობა... მამ
სულ ერთია, სთქვი რა არის, თორემ...

— ეს?.. — წაიღუდღულა იოთამმა.
— დიად, ეს, ეს.

— ეს ვარსკვლავია... ზღანეტა ასპირი... — წაი-
ღუდღულა ენა ბოროდით იოთამმა.

— რა? ზღანეტა ასპირი... ვის ატყუებ
შენ... ავასკო...

— შე არ ატყუებ, ბატონო. ჩვენმა სოფლის მას-
წავლებელმა თითონ სთქვა. ნამდვილად ასპირია. იო-
თამს ცოტა არ იუოსრადაც იმედი მიეცა და მოინდომა და-
ერწმუნებინა აფიცერი ასპირიის სინამდვილეში. იმიტომ
მოიფანა მოწამეთ მასწავლებელი, როგორც ნასწავლი
კაცი.

ვარსკვლავი ცოტათი მარცხნიდან მარჯვნივ დ
ქვევინან ზეგით აიწია, თითქოს ვიღაცამ განკებ გამო-
უცვალა მას ადგილი, რომ უფრო მკაფიოდ გაეშუქებინა.

— აჰა, ასე? მამ ვნახეთ, რა ნიშნი ასპირიისა.
ვანგებთ სერიან, რომ დავხვრეტავთ ახლავე. შენ გგონია
არ ვიცით, რომ რველიუციონერების ნიშნის ფარანია!..

აფიცერი მიადგა მოაჯირს და იოთამისათვის ერ-
თობ გაუგებარი და გასაშტერებელი სიტყვები დაიუვირა.
და დაუვირების შემდეგ კიდევ უფრო გაუგებარი და გა-
საშტერებელი ამბავი მოხდა.

უცებ ჯარმა თოფები მოამარჯჯა და გაინმა გრილი
ვარსკვლავისკენ. კიდევ და კიდევ. საშუა დაიკრიალა
სამასი კაცის თოფმა.

ერთ წუთს, თოქოს ცა და დედამიწა შეირყა;
ოდამ ზანზარი დაიწყო. მზესამ შეჭკივლა და ჩაიკეცა
გულ-შეწუნებული იოთამის ფეხებთან. იოთამ ეცა ოთა-
ხისკენ წყლის გამოსატანად, მაგრამ აქეთ-იქიდან მო-
ღერებულმა შტიკებმა განჩერეს თავის ადგილას.

ერთ წუთს თოფის წამლის სუნმა და კვამლმა მო-
ცვა მიდამო და თვალს მოეფარა მთაც, ტყე და
სოფელიც, მაგრამ უცებ, თითქოს განრისხდა, ტყე
ახშიურდა, დაჭქროლა ნიაგმა და გაჭფანტა შავი კვამლი.

ასპირი ისევ ისე ტურფა და მოცინარი ნელ-
ნელა მოიწვიდა ლაღი მთვარისკენ, რომელიც ისევ ისე
მხიარულად მისცურავდა ცის კამარზე და სიყვარულის
შუქს აფრქვევდა მიუჩნებელ სოფელს, რომელიც ისევ

ისე სდუმდა, თითქოს მთვარესავით შორს იყო და არ
ესმოდა არც თოფების გრილი და არც იოთამის გასა-
ჭირო.

— ახ, წყუელი, ეშმაკები, თოფიც კი ვერაფერს
აკლებს ამ... — წამოჭყარა სიბრახით დორბლები აფი-
ცრმა, როცა ნიშნის „ფარანი“ ისევ ისე უფნებელი
დანახა

— ახლავე მომგვარეთ იმის ამბები! — მიუბრუნდა
ის გვერდით მდგომ უმცროსს აფიცერს. ახლავე დაა-
ტუსაღეთ მასწავლებელიც, — უბრძანა მეორეს.

— მესმის, თქვენო აღმატებულებავ! — შესახეს
აფიცრებმა აქეთ-იქიდან. გაუკეთეს „ჩესტი“ და
მოტრიალდნენ წასასვლელად.

„ღმერთო, ნუ გადამრეგ, — გაიფიქრა იოთამმა, —
ასპირი დახვრიტეს? ვის ატუსაღებენ? ვარსკვლავის
ამბები?.. ნეტა სიზმარში, ვართ თუ ცხადში?..“ —
უცებ მას მოეჩვენა, რომ უველავერი ეს სიზმარი და
გაცხარებით იწყო თვალების ფშვინტა.

— ეი, შენ, გასწია! — მოესმა ამ დროს ხმა და
გვერდში „სტრაჟნიკის“ მაგარი მუჭლეუკუნი მოხვდა.
იოთამს გვერდით უდგა აცხარებული ქრისტეფორე.

— გასწია! — შეუბღვირა ერთხელ კიდევ სტრაჟ-
ნიკმა და ორივენი გაიგდო წინ.

ძირს იმათ გარს შემოერთებენ ცხენოსანი სტრაჟ-
ნიკები და კახაკები და გაიგდეს იქითკენ, საითკენაც გა-
ხედვისაც კი უმინოდა იოთამს.

უკან სიმღერით მისდევდა მათ სამასი ნამარი
ჯარის კაცი.

როცა ჯარი წავიდა, მუზობელი ქალი ჩუმად შემო-
იბარა და მზესა გონებაზე მოიფანა.

ოჯახი დაცარიელებული აღმოჩნდა: არც ხალიჩები,
არც ტანისამოსი, არც ოქროს ნივთები, რომლითაც ისე
უყვარდა მორთვა მოკაზმვა მზესას, აღარ იყო თავის ად-
გილას. მაგრამ მზესას არც კი მიუქცევია ამისთვის უუ-
რადლება. ერთად ერთი საზრუნავი და სადარღელი იმის-
თვის იყო იოთამი, რომლის განთავისუფლებისათვის უნ-
დოდა სინცოცხლედ კი შეეწირა, თუ საჭირო იქნებოდა.
მაგრამ ვერა უშველა რა. იოთამს დიდ პოლიტიკურ დამ-
ნაშავედ სთვლიდნენ და მკაცრად ეპურობდნენ.

სოფელიც ემდუროდა იოთამს და ჯაშუშათ სთვლი-
და, რადგანაც იმის სიტყვების შემდეგ მასწავლებელი
დაატუსაღეს.

ნინო ნაკაშიძე.

მოკლე მიმოხილვა ქართულ მწერლობისა უძველეს დროიდან.

მომზადების ხანა.

V.

წმ. გიორგი მთაწმინდელი. გიორგი იყო ბიძაშვილი ექვთიმესი. დაიბადა სამცხეში, 1014 წ. 1) დედ მამამ გიორგი შვიდი წლის წაიყვანეს, დაზირებისა მებრ, ტაძრისის ქალთა მონასტერში, სადაც სცხოვრობდა მისი და. გიორგი თურმე მშვენიერის სახის და ტანის იყო. თვისი ჭკუა-განებით, გამჭრიახობით, მიხვედრილობით და განების სიმსხვილით გიორგის ყველა განცვიფრებაში მიჭყვავდა. რამდენამე ხნის შემდეგ გიორგის ბიძებმა, რომლებიც ხსნულის მონასტერში მოღვაწეობდნენ, დაიბარეს ის თავიანთ მონასტერში. აქ გიორგი გუდამოღვინეთ შეუდგა საღმრთო წერილის, გალობის, ბერძნული ენის, ფილოსოფიის, რიტორიკის და სეკულარული წეს-რიგის შესწავლას. კარდა ამისა, გიორგის არ დაუტოვებია არც ერთი წიგნი მონასტერში წაუკითხავი და შეუსწავლელი. 2) ფერობმა და მისმა ცოდმა (ფერობი იყო ვასილ ბაგრატიონის სიძე— დის ქმარი) იშვილეს გიორგი. საქმე იმაშია, რომ წმ. გიორგის ბიძა— „გიორგი მწერალი“ ფერობის და მისი ცოდის მოძღვარი იყო. მან გააცნო ფერობს და მის ცოდს ძმისწული. 1021 წ. ბიძამ და დედობილმ გიორგი წაიყვანეს კონსტანტინებოლში. აქ გიორგიმ თორმეტი წლის განმავლობაში დახელოვნებულ და სწავლულ მასწავლებლების ხელმძღვანელობის ქვეშ საოუძვლიანთ შეისწავლა მთელი თანამედროვე მეცნიერება დ ბერძნული ენა...

კონსტანტინებოლიდან გიორგი დაბრუნდა ისევ ხსნულში. თარტუმის კლდე-ხეთქილში, სოფელ ხსნულში, მდინარე ისპირის მახლობლად, დავით კურაპალატმა მე-X საუკ. ააშენა მონასტერი ღვთის მშობლის სახელობაზე. მონასტერს დაერქვა სახელად ხსნულის მონასტერი ეს მონასტერი გახდა მე-X—XII ს. ს. უმთავრეს ცენტრად სარწმუნოებრივ და სამეცნიერო განათლებისათვის მთელს სამცხეს მხარეში. 3) 1039 წ. როდესაც გიორგი გახდა 25 წ., მან მიიღო ბერობა. იმავე წელს გიორგი გაემგზავრა წმ. ადგილთა თავიანთსაგანად. გზა-და-გზა მან ინახულა ქართული მონასტრები ანტიოქიაში და შავ ზღვაზე; წმინდა რომანოზის მონასტერში დარჩა და, გიორგი დაუდებულის ხელმძღვანელობის ქვეშ, იღვწოდა სამ წელიწადს: 4) როდესაც გიორგი მთაწმინდელი შეიქმნა ცდა ათი წლისა, გიორგი დაუდებულმა მღვდელ-მონაზვნათ აკურთხა.

1) თ. ჟორდანიის აზრით კი 1009—10 წლებში.
 2) იხ. ჰ. ხახანაშვილის „Очерки...“ вып. II, 83. 73
 3) იხ. აღ. (კავარელი). „Пал. ебор.“ 1888 г., вып. IV, 83. 178 — 179.
 4) გიორგი შესანიშნავი ქართველი იყო. იხ. ანტონი I, „წყ—სიტ.“, § 722.

1044 წ. გიორგი ზირველად გაემგზავრა იერუსალიმში. რამდენიმე ხნის შემდეგ გიორგი კვლავ დაბრუნდა გიორგი დაუდებულთან და უნდოდა სემუდამოდ მასთან ცხოვრება და მოღვაწეობა. მაგრამ მოხუცმა მას სთხოვა წასულიყო ათონში და დაემთავრებინა ის დიდი საქმე, რომელიც წმ. ექვთიმემ დაიწყო და მთლად ვერ დაამთავრა. გიორგი მართლაც წავიდა ათონში და იქ შვიდი წლის განმავლობაში იღვწოდა და სთარგმნიდა სეკულარული და სხვა სასულიერო შინაარსის წიგნებს. თავდა-ზირველად მან სრულად გადასთარგმნა ხინაქსარი, (ექვთიმეს თარგმანი შემოკლებული იყო), მერე—ათონივე სახარება, კურთხევაანი, ყველა ეპისტოლე (წარგზავნა) ჰაველე მონაქელისა (იხ. ხახანაშვილი „Очерки вып. II გვ. 74). 5“

1051 წ. გიორგი აირჩიეს ივერიის მონასტრის წინამძღვრად. მაგრამ მან მალე დაანება თავი წინამძღვრობას და გაემგზავრა შავ-მთაში. აქ ის შესგდა მეფე ბაგრატ IV დედას—მარიამს. დედოფალს უნდოდა გამგზავრებულიყო იერუსალიმში, მაგრამ გიორგიმ არ ურჩია, რადგანაც ამ დროს სირიაში არეულობა იყო სელჯუკების შემოსევის გამო. მასმან მარიამმა თითონ გიორგის მიანდო შეწირულებანი მიეტანა იერუსალიმის მონასტრებში (იხ. „ქარ. ცხ.“, გვ. 230.)

იერუსალიმიდან გიორგი დაბრუნდა ანტიოქიაში და ცხოვრობდა ხან ამ ქალაქში, ხან წმ. სვიმონის მონასტერში, ხან კიდევ კალინის ქართველთა მონასტერში (იხ. ივ. სოკოლოვი: „Сост. мон...“)

ანტიოქიაში ეოფნის დროს გიორგიმ ინახულა ყველა მონასტერი, რომლებიც გაფანტულ იყვნენ ლივანის მთებზე. ამ მონასტრებში ის სთარგმნიდა საღმრთო სეკულარული წიგნებს ბერძნულიდან ქართულად (იხ. „Афонскій поперигъ“, ნაწ. I, გვ. 420, 429.)

ანტიოქიაში წმ. გიორგიმ მიიღო მეფე ბაგრატის წერილი, რომელშიაც სთხოვდა დაბრუნებულიყო საქართველოში. მეფის შემკვიდრე გიორგი, ქვრივი დედოფალი მარიამი, ჰატრიატქი და ეპისკოპოსები—სულით და გულით ელოდნენ გიორგის, რათა მიეღოთ ამ შესანიშნავ მამისაგან ღირსა-კურთხევა და დარბეობა. თავდა-ზირველად გიორგი უფემანობდა: ენახებოდა მიეტოვებინა მეუღრო სულის ნავთ-საყუდარი-მონასტერი და მარტობა. ბოლოს მან გადასწვიტა გამგზავრებულიყო. დიდის ჰატრიატით მიიღო მეფემ გიორგი ქ. ქუთაისში. მოსვლისათხავე მეფემ მისცა გიორგის შესანიშნავი ღაფრა ნედვისი (ქართლში); მერე იქიდან გადაიყვანა შატბერში (კლარჯეთში). ბაგრატს სურდა გიორგი ჰყოლოდა მახლობლად და ხშირ-ხშირი მისვლა. მოსვლა ჰქონდა მასთან (იხ. ხახანაშვილი „Очерки... вып. II. II, გვ. 79—80). სამშობლოში გიორგი შეუდგა თანამემამულეების ზნე-ჩვეულების გასწორებას; შეიტანა სასარგებლო ცვლილებანი ეპისკოპოსების არჩევა-ხელდასმის საქმეში; დააარსა სასწავლებელი, სადაც გამოცდილნი და საღმრთო წერილში დახელოვნებულნი ზირნი ასწავლიდნენ შეგირდებს საღმრთო სჯულს, გა-

დობას და ზოგიერთ სხვა სავსებს. ასე ნაყოფიერად და დაუღალავად იღვწოდა გიორგი ს მშობელ ეკლესიის და თანამემამულეთა სავსებდლოდ!

მკრამ მას მაინც სურდა უკანასკნელი თუასი დღე-ნი დაეღია ათონზე. ოთხმოცი თვისი შეკრძობით ის ჩაჰდა გეზზე და გაემგზავრა კონსტანტინოპოლში, სადაც უეცრად გარდაიცვალა. ნაშთი წმინდანის მწვაფე-ებმა და პატრიარქებებმა მამინვე გემით გადასვენეს ათონზე. *)

წმ. გიორგი მთაწმინდელმა თვისი დაუღალავის შრომით დიდად შეუწოდა ხელი მწიგნობრობას საქართველ-ში. მან თათონ გადასთარგმნა ოცდა ხუთამდე საღმრთო და საეკლესიო წიგნი და სხვებსაც ამხსენებდა და აქე-ზებდა საღმრთო სწავლებას. ჩვენამდის მოაღწია რამდენიმე ხელნაწერმა, რომლებიც არიან გადაწე-რილია კალინისის ქართველთა მონასტერში. ერ-თი მათგანი, აქრის ინიციალებათ, დაწერილია ოთხთავი (четвероювангеліе), ეკუთვნის გიორგის ვაღ მს. მასვე ეკუთვნის სიონაქსარი, რომელიც დაცულია ჯვრის მონას-ტერში (იხ. ზრ. ცაგარელის „Каталогъ рук. вѣст. мон. нрпм. I, № 25“)

ჩვენ აქ საჭიროდ არ ვსთვლით თათო-თათოდ ჩამოვთვალოთ გიორგის ნათარგმნი წიგნები. მსურ-ველს შეუძლიან გაეცნოს მათ თ. ჟორდანიის „ქრო-ნიკებში“ და ხახანაშვილას „Очерки-“ ში. (იხ. თ. ჟორ-დანიის „ქრონიკები“, ნ. I, გვ. 189, 200, 218, 211, 212, 224, 230, 232, 237; ნ. II, გვ. 39; ზრ ხახანაშვილის „Очерки-“ вып. II, გვ. 77—79).

ჩვენ ექვთიმე და გიორგი მთაწმინდელის, როგორც მთ რუმუნელების, მოღვაწეობას იმისთვის კი არ უსვამთ ხაზს, რომ გვინდა იმის თქმა, ვითომც წინათ არ ქმნოდეთ ქართველთა სრული ქართული ნათარგმნი საღმრთო და საეკლესიო წიგნებისა. ნამდვილათ ცნო-ბილია, რომ ჯერ კიდევ მეხუთე საუკ. მარტო V მუდღის, დედოფალ სანდუხტისათვის, გადასთარგმნეს სახარება (იხ. „ქრ. ცხ. ნ. I, გვ. 110; სპინინის „Исторія груз. церкви до VI в.“, გვ. 65.) აგრე-თვე იმ ნივთებს შორის, რომელნიც მეუფე ფარსმა VI (542—557 წ. წ.) შესწირა შიო მღვინის მონას-ტერს, მოხსენებულა სახარება, რომელიც მადარულად შემოგობილ იყო მეფე ვახტანგ გორგასლანის მიერ (446—499 (იხ. შიომღვიმის მონასტრის მამათა ცხოვრე-ბა. გვ. 40) როგორც მოწმობს მისე ხორენელი, მეს-როფმა, ქართველი ჯაგას დახმარებით, გადასთარგმნა საქართველოს ტახტის შემკვიდრან სანდუხტისათვის სა-ხარება, სამოციქულო და რამდენიმე საეკლესიო წიგ-ნი (იხ. მისე ხორენელის „Исторія Арменіи кн. III гл. 55 II 60; სპინინის „Исторія груз. цер.“).

ძველი ზაზირუსის კანდაკი და სიხას დავითნი,

რომლებიც ჩვენამდის მოაღწიეს, ეკუთვნის V—VI საუკ. (იხ. ზრ. ცაგარელი, „ივერია“ 1884 წ. №№ V—VI, გვ. 50—51) კსანის ოთხთავი, როგორც მოწ-მობს დ ბაქრაძე, გადაწერილია 662 წ. (იხ. ბაქრაძე „საქ. ისტ.“, გვ. 171; „Труды V ар. съѣзда“, გვ. 215 (Древній вариантъ груз. четвероювангелія).

იხ. ვართაგავა.

სიმატლის გზის შემხრა.

(წერილი რედაქციისადმი)

„დროების“ რედაქციამ ყოველი გზა შეჰკრა, რომ-ლის საშუალებითაც კი შეეძლო მიეღწია მკითხველისადმი სიმატლეს იმ ზოლემიკის შესახებ, რომელიც მან ამო-ტყნა მან ჩემი წასუხი მასს მგარე წერილზე არამც თუ არ დბეჭდა, არამედ დაუბ ლა თავის მკითხველთა მისი დაბეჭდვა „საქართველოს მამამებში“: სრულიად არ მოიფანა ამ ჟურნალის წერილების სათაურები მხოლოდ იმ ნომრისა, რომელშიც დაბეჭდილი იყო ჩემი წერილი, მაშინ, როდესაც ყოველი სხვა ნომრის შინაარსი აღნიშ-ნული ქმნდა ხომღე წინადაც და ახლაც აქვს. სამა-ტლესად, ერთი კვირის შემდეგ თავის მკითხველთა წარუგებანა დამახინჯებული ნათესაობები ჩემის წერილისა და წინანდელს ცილის წამებას ახალი ცილის წამება დაუ-მატა. როცა ეგულა ამის გამო სამედიცინო სამართალი მოვითხოვე, უარსე დადგა. მე იძულებული გახდი და-მეწერა და გამეგზავნა ახალი წერილი. „მადწვევინეთ ამ სტრეტიკებს თქვენი მკითხველებისადმი, და დეე მათ ზიროუნელი სამედიცინო მსჯავრი დასდონ ჩვენი ზო-ლემიკის შესახებ მეტაი. თუ ამ უკანასკნელს წერილსაც გზას შეუკრავთ, ამითი თქვენ მიუმატებთ ახლს უკა-დურესს უსამართლობას წინანდელს რიგს უსამართლობი-სას მეტაი. მაინც კიდევ ჩიადინეს უკადრისობა და, თათბირის შემდეგ, წერილი არ დაბეჭდეს, უკანვე დამიბ-რუნეს.—

ამ ვამდ მე მწადიან მკითხველი საზოგადოების უურადღობა შეგახერო მხოლოდ ერთს ახლს ცილის წა-მებაზე, რომელიც „დროებში“ გამოატყვერინა თავის მე-ათხე წერილში ჩემს წინადაცდგე: „გოგებაშვილი რე-ვალიუციის დროს იცავდა სოციალიზმსა, ახლს კი ზო-პეჩიტელთან ერთად სდევნის სოციალისტებსა.“ ეს ცილის წამება ბევრად აღემატება წინანდელს, ვითომც მე რუსულს ენაზე არ მომეთხოვოს ქართული ლიტერა-ტურის, გეოგრაფიის და ქართულის ისტორიის სწავლე-ბა საშუალო სასწავლებლებში...

ჯერ ერთი, ბ-ნი ზაპეჩიტელი სდევნის არა სოციალიზმსა არამედ ნაციონალიზმსა, იმდენად, რომ ნებს არ აძლევს, სამინისტროსთან ერთად, ოთხი—ხუთი წლის ქართველს ბავშვებს მათს დედაენაზე ესაუბრონ სა-ბავშო ბავშვში. მეორე, გოგებაშვილი არას დროს არ ეოფილა ვისიმე მდევნელი, მით უმეტეს სოციალისტე-ბისა (და ეს მთ უკედ იციან, ვიდრე „დროების“ ფსევდო-სოციალისტებმა), არამედ ეოფილა ყოველთვის და

*) ბიოგრაფიული ცნობები წმ. გიორგიზე ჩვენ მომე-ტეულ ნაწილად ამოვლეთ ალ. ცაგარლის წერილებიდან „Над. ცხ.“ 1888 г. т. IV გვ. 45—48.

იქნება მოსარჩლე და ქმაგი დევნილთა, და მეტრძოლი იმათთან, ვინც აწარმოებდა ამ დევნას, მიუხედავად იმისა, გარეულები იყვნენ, თუ შინაურები. ესენიც სამაგიეროს უხდიდნენ გოგებაშვილს იმითი, რომ სისტიმატურად სდევნიდნენ. სდევნიდა მას მთავრობა, რომელიც თორმეტის წლის სამსახურის შემდეგ იგი დაითხოვა ადგილიდან მესამე მუხლის ძალით და ისიც სერიოზული ავამეოფობის დროს სდევნიდნენ და სდევნიან შავ-რამელები, გარეულები და შინაურები, რომელნიც წერილობითი „დონოსებობა“ კი თხოულობდნენ მის გადასახლებასა საქართველოდან, და ერთი ზერი ამ კვარას დანახისა ხელში უკლავს ამას წინადაც ბეტურბურგში ყოფიან დროს და თფილისში ჩამოუტანია ვუკლავსაგან პატივებულს და გამბედავს მოძღვარს ნავთლუხისას.

ფრანკი: „პოპულიტელან ერთად სდევნიდა“, გულუბრყვალად და გამოუცდელს მკითხველს აფიქრებინებს: გოგებაშვილი უსათუოდ მხლობელი ზირია „პოპულიტელისა.“ ნამდვილად კი მე იგი თვალთვალ არ მინახავს არც ერთხელ და ზირად ხანობობას სრულიად მოკლებული ვარ. არც წერილობით მიმიმართავს რამე შუამდგომლობით არას დროს. და არც ვსაჭიროები... ერთად მოქმედებისთვის საჭიროა საერთო მიმართულება. ამ მხრივაც ჩვენს შორის უფსკრული არსებობს. ყოველი ბიუროკრატი, მეტადრე სამსწავლო სფეროსა, ცენტრალისტი, მე კი, როგორც ჩვენს ლიტერატურაში ჩახედულს მკითხველს მოეხსენება, დეცენტრალისტი და აკტონობისტი ვიყავ ყოველთვის და ახლაც ასეთი ვარ. ბიუროკრატი სდევნის სხვა ხალხების ნაციონალიზმსა და გარუსების პოლიტიკას ადგია; მე კი ყოველთვის დამკვირვებელი ვიყავ სრული ნაციონალიზმისა, მქადაგებელი ერის თავისებურების აღმარებისა, თავისუფლად აყვავებისა. ყოველი ბიუროკრატი სრულიად ძიარს დასრულს ის დედაბოძი ერთგუებისა, რომელსაც დედა-ენა ქვავს; მთავარი ჩემი მოძღვრების მიზანი იყო დაცვა, განმტკიცება და გაძლიერება ამ მთავრის ერთგულების საუბრისა, რასაც მე ვეჭობაგებოდი სიტუვითან და საქმთან, ერთს ენაზედაც და მეორეზედაც. ყველა პოპულიტელი პოლიტიკოსი, მე კი შტრიტვად ვიდეკი და ვდგავარ ზედაგოგიურს ნადავზე. ერთი სიტუვით, ბიუროკრატის გზა და ჩემი გზა აწინააღმდეგებოდნენ ერთმანეთს ყოველს მუხლში, რის გამოც მე ვეწვიდი და ახლაც ვეწვი სისტიმატურს ოპოზიციასა. სწორედ ამ ოპოზიციის ნაყოფი გახლავთ ის, რომ თფილისის სათათბირის სკოლების ახალი პროგრამის პროექტიდან, რომელიც დამტკიცებულია პოპულიტელისაგან, გამოტოვებულია ჩემი რუსული სახელმძღვანელოცა და ქართული სახელმძღვანელოებიცა. ამ სახით ბ.ნი, პოპულიტელი“ და მე ზრინციპიალური მოწინააღმდეგეები ვართ და ერთად მოქმედება ჩვენი ყოველად შეუძლებელია, და ვინც ამას იტყვის, უკიდურესს ცილის წამებს ჩაიდენს.

„დროება“ სრულიად მკითხველი დაწმუნის, რომ ხუთის წლის წინადაც მე სოციალიზმის მომხრე ვიყავი, ახლა კი წინააღმდეგი ვარ მისი. უკანასკნელი ახ-

რი ტყუილია, ზირველი კი მართალი. განმთავისუფლებული მოძრაობის დროს ბევრი ჩვენებური სოციალისტი უკიდურესად გატაცებული იყო ინტერნაციონალიზმით და იმდენით უარყოფდა ნაციონალურს ნადავსა, რომ თავისი რვა-ცხრა წლის მასწავლე შვილისაგან ითხოვდა, მოკითხვის ბარათები მწერე რუსულს უარკანზე და ახადედა-ენაზე. მე ადვილადვე ხმა ასეთი უკუდამართობის წინააღმდეგ, რადგანაც მტკიცედ ვიდეკი იმ ახრზე, რომ სოციალიზმი, თავის თავად ჩინებული ზრობელმა, მოწვევტილი ნაციონალიზმისაგან, ერთგობისაგან, დიდს ვნებებს მიაყენებს კაცობრიობასა, ერების გადაკვარებას შეუწყობს ხელსა, ინდივიდუების თავისებურებას დაბლადსწევს, შესუსტებს, და კაცობრიობას დაამტკიცებს ერთ-ფერს და ერთ-გვარს უშეკლებელს ნახილსა, რომელიც საერთო კულტურაობაზე დამყარდება საერთო ერთ ფერი და უხადისა ცხოვრება, უფერული არსებობა, სუფოვლთა უსინარულობა, გულსაკლავი პესსიმიზმი. დიდი ხანია ბრძოლვად არის ნათქვამი: „ერთფერობა სიკვდილია, მრავალფერობა სიცოცხლეა“. ერთგული სუფოვლთა სოციალიზმი კი კაცობრიობას დამტკიცებს გრანდიოზულს ბედნიერს ხორას, რომლის ყოველი წევრი, ყოველი ერი თავისებური ხმით გამდიდრებს და დამშვენებს საზოგადო პრინციპსა.

ამ შეხედულობის მიხედვით მე წინადაც მიმდევარი ვიყავ ნაციონალურის სოციალიზმისა და ახლაც ვარ. და თუ სოციალიზმზე მე ახლა აღარაფერს ვამბობ, ეს იმიტომ, რომ ახლანდელს მომენტსა და კარგივებაში ეს წელის ნაყვასე უფრო უარესად მიმიჩნია. სოციალიზმის სიძირკველი თვით დაწინაურებულს ქვეყნებში მხოლოდ ახლა იერება, და იქნება არა ერთმა საუკუნემ განვლეს, ვიდრე ამ სიძირკველზე აშენდებოდეს და დამთავრდებოდეს გრანდიოზული სოციალისტური შენობა. ნუ დავიფიქრობთ, რომ რაი თანაი წლის წინადაც მაცხოვარი და მისი მოწამენი ოცნებობდნენ სოციალიზმის დამყარებაზე მოწმინეთა შორის ახლად მომავალში; მაგრამ დღემდის ეს ოცნება არ განხორციელებულა არც ერთს ქრისტიანულს ქვეყანაში.

ამის გამო, თუ ჩვენ ქართველი ერი ვიკვებებით სოციალიზმის ოცნებით და იმედით, და მთელი მისი ყურადღება და ძალა არ დავამყარეთ ყოველ-დღიურ ბრძოლაზე არსებობისთვის, და მეტადრე ტერიტორიის შერჩენაზე, ქართველთა სახსენებელიც შეიძლება აღარ იყოს მისინ, როდესაც სოციალიზმი გადმოლახავს შავს ზღვასა და თავის დროშას ააფრიალებს ამერ კავკასიაში. ესევე ახრი გამოსთქვას ამ დღებში იმისთანა დროდაც მოწმინე სოციალისტმა, როგორც ბრძანდება ბ.ნი ივანე გომართელი.

სდუმს სრულიად სოციალიზმზე კარგა ხანია თვით „დროება“ და თუ განხსენებს ხოლმე ისიც კავკრით, პოლემიკაში ფაქტიურად, საქმით იგი არის უბრძოლო, ხომალური პროგრესისტი, და სხვა არაფერი.

სადამინ მადის ზომიერება „დროებისა“; დღესათ თ სხანს იქიდავს, რომ იგი ბევრს სსიფოთთ შემთხვევას

გვერდს უქცევს. აი ამისი დამამტკიცებელი ფაქტები, რომელთაც ადგილი ჰქონდათ ამ შემოდგომაზე. „დროება“ კრინტი ვერ დასძრავ ინსპექტორა მაჭავარიანის უკუღმართობის წინააღმდეგ. მან ვერ გაბედა ცოტადენი მხრტესტი მანინც გამეცხადებინა მეორე გემნაზიის წინააღმდეგ ქართული ენის თათქმის გაუქმების გამო. მან მხოლოდ ლიტონი სიტუვით და ცივად აღნიშნა ახლას ამბებში ქართული ენის გამოცხადება საშტატო სავგებინდის საინტატო ინსტიტუტში, მან კინტი სიტუვითაც არ დაგვიერთი გარუსებული ქართველი ქალის უსადაგლესი დანასი: „მთელი საქართველო“, სწერდა ეს ქალბატონი ერთს გავლენიანს სატახტო გაზეთში, „მიისწრაფისო გარუსებისაკენ; მაგრამ ამას ხელს უშლიან ქართველი სეზარატისტები“. უფრო მეტი ჩადინა „დროებაში“. როცა ამ გზა დაბნეულმა არსებამ თავისი პატარა, უშინარსო მოთხრობა გამოუგზავნა მას, რედაქციამ იგი მადლობით მიიღო, გადათარგმნა ქართულად და გამოაქიშა თავისს გაზეთში, და სხვანი და სხვანი.

სამაგიეროდ, ნამდვილი თოთხანთ ქორის სიმამცე გამოაჩინა ჩემ წინააღმდეგ, ისარგებლა რა ჩემი უიარაღობით, საკუთარი გამოცემის უქნალობით. როცა მე

დავგე მეორე გემნაზიაში ქართული ენის უკიდურესად შევიწროება და გათხსნილება, ნაცვლად იმას, რომ ამის წინააღმდეგ გაელაშქრა, „დროებაში“ მე უკანდას დამაყარა უმბარები. და ამითა შავრახმელებს შარბათი დააღვივინა, და საქმესაც ავნა, როგორც ეს შეუტყვია თვით „დროებისაკე“ რეპორტიორს ქართული ენის მასწავლებლებისაკან. და ამისთ ნა რედაქცია ჩემულობს სამაგალითო მამული შეიღობას, უებრო რადიკალობას, სოციალისტობასა.

ხალხის განათლებას, სხალხს სკოლას ჩვენს ქვეყანაში ამ უმად ადგია ისეთი შვი დდე, რომელსაც ძველი რეჟიმის ფარფაშობის დროსაც კი არ მოვსწრებოდათ. ამისთანა მამენტში საერთო, სოლიდარული დაუცხრამელი აზრისცია სავადლებულთა უკელასთავის, ვისაც კი გულში უდვივის ნამდვილი სიუვარული თვისი ერისა. „დროებაში“ კი სწორედ ამ მამენტში გაანდა გამწვავებული შინაური ომი, დეე თვით მკითხველმა დასკვნას ეს სამსხურია დვისის, თუ ეშპაკისა.

იაკობ გოგებაშვილი.

რედაქტორ-გამომცემელი სვ. ყიფიანი.

ყოველ დღიური საპოლიტიკო და სალიტერატურო გაზეთი

== დროება ==

მიიღება ხელის მოწერა 1910 წლისათვის. მომავალ 1910 წელს გაზეთი „დროება“ გამოვა იმავე პროგრამით, როგორც 1909 წ. გამოდიოდა.

ყოველ დღიურ გამოცემას გარდა 1910 წლისაც გაზეთს ექნება **სურათიანი დამატება** დამატება გამოვა კვირაობით. გაზეთის ფასი: წლით, როგორც ქალაქში ისე ქალაქ-გარედ 8 მან. და 50 კ. ნახევარი წლით 4 მ. და 80 კ., ერთი თვით 80 კაპ. (1 მანეთის მაგიერ). საზღვარ გარედ 12 მამეთი.

ცალკე ნომერი ყველგან **ერთ შაურად.** == დამატებიანი ნომერი (კვირისა) შვიდ კაპეკად აღრესის გამოსაცვლელი ფასი 40 კაპ.

1910 წლიურ ხელის მომწერლებს დაურიგდებათ **კედლის კალენდარი**, კვირეულის ფურცლებით ტფილისში ხელის მოწერა მიიღება „დროების“ კანტორაში და წერა-კითხვის საზოგ. წიგნის მაღაზიაში ი. ავალიშვილთან. ქალაქ გარედ ხელის მოწერა მიიღება: ქუთაისში—ის. კვიციანიძესთან, ხონში—გიგლა მეტუქესთან; გორში—სევ. შველიძესთან; ქიათურაში—სოფრომ ტარუაშვილთან.

ხელის მოწერის ფასი ნაწილ-ნაწილადაც შეიძლება მხოლოდ წლიურ ხელის მომწერათვის, რომელთაც პირველად 3 მან., პირველ მარტისთვის 2 მან., 1 მაისისთვის 2 მან. და 1 ივლისისთვის 1 მ. 50 კაპ.

გაზეთის გამოწერა შეიძლება მხოლოდ თვის პირველ რიცხვიდან არა ნაკლებ ერთი თვისა და არა უმეტეს წლის გასულისა

„დროების“ კანტორაში ხელის მოწერა მიიღება ყრველ დღე, კვირა უქმეების გარდა, დილის 9 საათიდან 3 საათამდე და ნაშუადღევს 5 საათიდან 7 საათამდე. თვის ბოლოს კანტორა კვირა-უქმე დღეებშიაც იქნება ღია.

ქალაქ გარედ ხელის მომწერთ ფული უნდა გამოგზავნონ ამ ადრესით: Тифлисъ, газ. „Дროება“.